

**“In waarheid, uw God is de God der goden en de Heer der
koningen, en Hij openbaart verborgenheden”
(Dan. 1:47)**

over het bijbelboek Daniël

Miranda Renkema

VOORWOORD

De tekst van dit boekje is een bewerking van een serie Open Catechese avonden over het bijbelboek Daniël, gehouden in de Christelijke Gereformeerde Kerk van Haarlem-Centrum in het voorjaar van 2001. Deze achtergrond is terug te vinden in het karakter van het boek: het is niet zozeer meditatief geschreven, als wel in de vorm van een studie, bedoeld om tekst voor tekst, met de Bijbel ernaast, te volgen. Ondanks de hierdoor wat minder vlotte schrijfstijl hoop ik van harte dat het mag bijdragen aan een grotere bekendheid en een beter begrijpen van de indrukwekkende boodschap van het bijbelboek Daniël.

Haarlem, november 2002

Miranda Renkema

INHOUDSOPGAVE

Voorwoord.....	3
Inhoudsopgave.....	4
Inleiding.....	5
Daniël 1.....	8
Daniël 2.....	12
Daniël 3.....	18
Daniël 4.....	22
Daniël 5.....	28
Daniël 6.....	33
Daniël 7.....	37
Daniël 8.....	46
Daniël 9.....	53
Daniël 10.....	60
Daniël 11.....	64
Daniël 12.....	77
Gebruikte literatuur.....	83

INLEIDING

1 Het bijbelboek Daniël

Het boek Daniël neemt in het geheel van de bijbel een bijzondere plaats in. Daniël was een profeet (zie Math. 24:15), maar toch is het boek niet alleen maar profetisch. In de Hebreeuwse indeling van de bijbel staat Daniël dan ook niet tussen de profetische boeken, maar tussen de geschriften. Verder hoort het boek thuis in het Oude Testament, maar als je het vergelijkt met andere bijbelboeken heeft het de meeste overeenkomsten met een boek uit het Nieuwe Testament: de Openbaring van Johannes. Tot slot is de taal opvallend: Dan. 2:4b-7:28 is niet in het Hebreeuws, maar in het Aramees geschreven. Het Aramees lijkt veel op het Hebreeuws en werd na de ballingschap steeds meer gebruikt in Israël. In de tijd van de Here Jezus was het zelfs de gewone spreektaal geworden (zie Aramese woorden in het N.T., b.v. *abba* (Marc. 14:36), *talitha kumi* (Marc. 5:41), *effatha* (Marc. 7:34)). Maar dat was nog niet zo in de tijd van Daniël. Hoe kan het dan dat een deel van dit boek Aramees is? Een verklaring zou kunnen zijn dat de oorspronkelijke Hebreeuwse tekst gedeeltelijk verloren is gegaan (bv. tijdens de vervolging onder Antiochus Epifanes), en dat het ontbrekende deel vervangen is door de Aramese vertaling die in omloop was.

Er is een duidelijke indeling te geven van het boek Daniël: de eerste 6 hoofdstukken zijn heel anders dan de laatste 6. In de praktijk blijkt dat ook: de eerste 6 hoofdstukken zijn overbekend, de laatste 6 bijna onbekend. Dat komt vooral omdat de eerste 6 hoofdstukken geschiedenissen bevatten (spannende verhalen, geliefd op de zondagsschool), en de laatste 6 hoofdstukken visioenen (die soms moeilijk te begrijpen zijn). Toch is Daniël één bijbelboek, en horen beide gedeelten samen gelezen te worden om de boodschap van Daniël goed te begrijpen.

Omdat het boek zo duidelijk uit twee delen bestaat hebben veel geleerden de conclusie getrokken dat het oorspronkelijk niet één boek geweest kan zijn. Zij denken dat beide delen door een andere auteur geschreven zijn en uit een andere tijd stammen. Het tweede gedeelte zou dan geschreven zijn in een veel latere tijd dan die waarin Daniël leefde. Toch

blijkt als je Daniël leest, dat het boek een eenheid vormt en dat die twee delen niet zomaar van elkaar te scheiden zijn.

2 De historische achtergrond van het boek Daniël

Over de tijd waarin Daniël is ontstaan wordt verschillend gedacht. Daniël zelf hoorde tot een groep jongeren die in het derde jaar van koning Jojakim (605 v. Chr.) op bevel van Nebukadnesar naar Babel werden gebracht. We zitten met Daniël dus aan het begin van de Babylonische ballingschap. Het probleem is nu dat in het tweede deel van het boek gedeelten staan die letterlijk lijken te slaan op de tijd van Antiochus IV Epifanes, die van 175-163 v. Chr. regeerde. Omdat veel geleerden niet geloven dat Daniël deze dingen heeft kunnen voorzien tijdens zijn leven, zeggen ze dat dit deel van het boek pas geschreven kan zijn in de tijd van Antiochus Epifanes.

Deze redenering klopt natuurlijk niet. Maar daarmee blijft de vraag: wanneer en door wie is het bijbelboek geschreven? Het zou heel goed Daniël zelf geweest kunnen zijn. Maar het hoeft niet. Het boek zegt niet dat het zoals wij het nu voor ons hebben door Daniël is geschreven. De joodse traditie noemt 'de mannen van de grote synagoge' als auteurs. Soms krijgen we de mededeling dat Daniël iets zelf op schrift heeft gesteld (bv. Dan. 7:1) en ook uit andere dingen kunnen we afleiden dat we grote stukken moeten beschouwen als eigen aantekeningen van Daniël. Maar daaruit volgt nog niet dat het hele boek door hem persoonlijk moet zijn geschreven. Er zijn namelijk ook stukken waarin over Daniël in de 3^e persoon wordt gesproken. Het zou kunnen dat iemand anders de teksten van Daniël opgenomen heeft en er hier en daar opmerkingen bij heeft geplaatst (bv. Dan. 6:29). We houden het erop dat het goed mogelijk is dat Daniël zelf het boek samenstelde, maar dat het ook zou kunnen dat mensen om hem heen dat gedaan hebben. In ieder geval is er van Daniëls eigen geschriften gebruik gemaakt en is het boek niet lang na de periode waarin hij leefde ontstaan.

3 Het karakter van het boek Daniël

Wat is Daniël nu voor een boek? Het heeft duidelijk profetische trekken. Daniël was een profeet van God, hij mocht doorgeven wat God hem openbaarde. Maar dit gebeurde wel op een bijzondere manier. Profeten moeten meestal een concrete boodschap van God doorgeven aan een bepaald adres. Maar Daniëls openbaringen dragen niet het karakter van een

boodschap die overgebracht moet worden en er is geen adres waaraan ze gericht zijn. Het zijn onthullingen van dingen die zich soms in de verre toekomst afspelen. Sommige openbaringen moeten zelfs verzegeld worden, d.w.z. zorgvuldig bewaard voor de bestemde tijd. Bij de andere profeten draait het altijd om de verhouding van God tot zijn volk Israël. De profeten roepen terug tot het verbond. In de profetieën van Daniël gaat het om de verhouding van het rijk van de wereld en het rijk van God. Het boek Daniël houdt zich bezig met het verloop van de wereldgeschiedenis en met de plaats die het volk van God daarin inneemt. Dit toch wat andere karakter maakt dat het boek in de Hebreeuwse bijbel niet bij de profeten, maar bij de geschriften werd opgenomen.

We zouden kunnen zeggen dat het boek Daniël een stuk geschiedschrijving is. Maar dan niet alleen van datgene wat in Daniëls tijd al geschiedenis was, maar ook van datgene wat geschiedenis wórdt zou. Het laat het essentiële zien van de hele wereldgeschiedenis. En in die geschiedschrijving blijkt dat God Zichzelf bekend maakt. We leren God kennen als de Koning der koningen, aan wie aarde en hemel onderworpen zijn. Hij heeft macht over alle koninkrijken van de aarde en kan ze zowel verhogen als neerwerpen. Het thema van Daniël is de botsing tussen deze Koning en de machten die tegen Hem opstaan, of met andere woorden: de strijd tussen het rijk van God en het rijk van de wereld. Wat Daniël onthult over die strijd is soms om bang van te worden, het komt soms ook verrassend dicht bij onze tijd... Maar het is ook vertroostend. Want telkens blijkt dat God het laatste woord heeft, dat Hij regeert. Daarom is het boek voor Gods volk een machtige bemoediging. De strijd zal er op uit lopen dat uiteindelijk alle volken, talen en natiën God als Koning moeten erkennen en de Mensenzoon eren. Door de strijd van de geschiedenis heen wordt de weg gebaad voor de Messias door Wie het rijk van God zal overwinnen.

We zullen zien dat de Openbaring aan Johannes het Nieuwtestamentische vervolg op Daniël genoemd kan worden. Allerlei dingen die Daniël mocht voorzien worden in de Openbaring nader uitgewerkt. En er zijn steeds verrassende overeenkomsten tussen de balling Daniël in Babel en de balling Johannes op Patmos. Beiden werden al heel jong door God geroepen. Beiden werden gezonden als schapen tussen de wolven. Beiden mochten ze Gods volk temidden van een vijandige, en schijnbaar overmachtige wereld vertroosten en bemoedigen.

DANIËL 1

1:1 *“In het derde jaar van Jojakim, de koning van Juda, kwam Nebukadnesar, de koning van Babel, naar Jeruzalem en belegerde het.”* Het optrekken van Nebukadnesar tegen Jojakim wordt ook beschreven in 2 Kon. 24:1-6. Er gebeurt hier iets dat God te voren aangekondigd had te zullen doen (zie bv. Jes. 39:1-8).

Jojakim werd in 608 v. Chr. koning van Juda, maar in feite was hij totaal onderworpen aan de Farao van Egypte. Toen in 605 v. Chr. het Egyptische leger echter vernietigend verslagen werd door Nebukadnesar, de zoon van de koning van Babel, kreeg Babel daarmee niet alleen wereldmacht, maar ging ook een enorm gebied van Egypte over in Babylonische handen. En zo kon het gebeuren dat er een Babylonisch leger voor de poorten van Jeruzalem verscheen. Babel nam de macht van Egypte over, ook in Juda, en Jojakim had er niets over te zeggen. Vanaf nu wapperde de vlag van Babel op het paleis van David. Hoe dat kan? Dat blijkt uit vs. 2:

1:2 *“en de HERE gaf Jojakim, de koning van Juda, in zijn macht”.* De machtige koning Nebukadnesar is een instrument in de hand van de God van Israël, hoewel hij dat zelf niet in de gaten heeft (zie de roof van het tempelgerei). Direct aan het begin blijkt de inzet van het boek Daniël: het is Gód die regeert, Hij is de Eigenaar van de wereld!

Er is wel iets heel ernstigs aan de hand als er staat dat de HERE (= Gods verbondsnaam) Jojakim overgeeft. God gaat wraak oefenen! God gaat hier doen wat Hij in Deuteronomium al had gezegd te zullen doen als Israël het verbond met Hem zou verbreken. Aan het leven met Hem zou de zegen van het verbond verbonden zijn, aan het leven zonder Hem de vloek van het verbond. Die boodschap hadden de profeten eeuwenlang herhaald. Maar Israël luisterde niet. Zelfs deze koning Jojakim werd door de profeet Jeremia gewaarschuwd (Jer. 25:1-10), maar Jojakim liet Jeremia vervolgen. Men wilde er in Jeruzalem niet aan dat God zou straffen. En nu schakelt God het

wereldrijk Babel in om te tonen dat zijn woorden waarachtig zijn, ook zijn vloekwoorden.

1:3 *“Toen beval de koning enige Israëlieten te laten komen uit het koninklijk geslacht en uit de edelen”*. Zie Jes. 39:7: een rechtstreeks gevolg van de trots van Hizkia.

Nebukadnesar had een heel slimme politiek: als een gebied in zijn macht kwam zorgde hij ervoor dat de aankomende elite van zo’n gebied weggehaald werd en aan zijn eigen hof gebracht. Hij sloeg zo twee vliegen in één klap: die jonge elite kon hij laten opgroeien in zijn cultuur en hen zo indoctrineren met Babelse denkbeelden, en tegelijkertijd kon hij het achtergebleven volk redelijk rustig houden aangezien de hele generatie aankomende leidslieden ontbrak en er alleen eenvoudige mensen over waren.

1:4 *“en hen te onderwijzen in de geschriften en de taal der Chaldeeën”*.

Wijsheid en taal, die twee zaken waren heel belangrijk voor Babel, dat zie je al vanaf het eerste moment dat Babel opkomt in de geschiedenis, bij de torenbouw van Babel (Gen. 11:1-9). Men had de taal nodig voor het grote doel: zich een naam maken. Dat is een karakteristieke trek van Babel die we door de hele Bijbel tegenkomen. Babel staat voor de mens die zich een naam wil maken tegenover God, die zich verheft en groot maakt tegen God. Dat zien we op alle drie de momenten dat Babel opduikt in de bijbel: 1. bij de torenbouw, 2. bij de ballingschap, 3. als de grote hoer uit de Openbaring.

Het is de bedoeling dat deze jongeren uit Gods volk in Babel de taal van thuis (de taal van het verbond) gaan verleren om de taal van Babel (de taal van de mens die zich verheft tegen God) te gaan spreken. Ook het andere eten (vs. 5) is een poging om hen te vervreemden van hun achtergrond. Tot in de kleinste dingen moest hun leven op andere leest worden geschoeid. Het geven van andere namen (vs. 6) is een teken van macht: je krijgt je naam van degene die gezag over je heeft (vgl. het veranderen van ‘Eljakim’ in ‘Jojakim’ door de Farao van Egypte, of het veranderen van stadsnamen bij politieke

omwenteling). Daniël en zijn vrienden hadden joodse namen: Daniël = mijn rechter is God, Hananja = genadig is de Here, Misaël = wie is als God en Azarja = een helper is de Here. En al is de betekenis van de Chaldeese namen wat onzeker, het is duidelijk dat we daarin de namen van Babels goden tegenkomen (Bel, Nebo en Marduk).

1:8 *“Daniël nu nam zich voor, zich niet te verontreinigen met de koninklijke spijze”*. Het eten van de tafel van de koning werd wél geweigerd, i.t.t. de naamsverandering. Daniël wilde niet leven van dit heidense huis. Hij vertrouwde erop dat het beter leven was van het huis van de Here (vs. 12).

Dit was natuurlijk erg gevaarlijk. Ze waren gevangen door een machthebber die niet zoveel gaf om een mensenleven. Tegen zijn besluiten ingaan kon hen hun leven kosten! Toch is in Daniëls hart deze beslissing gevallen. Nebukadnesar kon dan wel zijn naam veranderen, maar innerlijk wil hij niet mee op de weg van Nebukadnesar. Daniël heeft ondanks zijn jonge leeftijd (zo’n 14 jaar) geproefd wat de tafel van de Here te bieden heeft en dáárvan wil hij leven: een principiële keus, ondanks de mogelijke gevolgen.

1:9 *“Toen schonk God aan Daniël gunst en barmhartigheid bij de overste der hovelingen”*. Dat is Gods antwoord op het vertrouwen van Daniël en zijn vrienden. Terwijl de overste der hovelingen niet zo’n zin heeft zelf zijn nek voor hen uit te steken, doet de kamerdienaar dat wel. Als ze uiteindelijk voor de koning moeten verschijnen is deze onder de indruk van hun wijsheid.

1:19,20 *“In elke zaak waarbij het aankwam op wijs inzicht en waarover de koning hen ondervroeg, bevond hij hen 10 maal voortreffelijker dan al de geleerden, al de bezweerders in zijn ganse rijk”*. Juist op het gebied waar Babel zijn macht in zocht, de taal en de wijsheid, zijn het vier jongens die de Here dienen die voorop lopen!

1:21 *“Daniël bleef daar tot het eerste jaar van koning Kores”*. Dit is niet zomaar een tijdsaanduiding. Het eerste jaar van koning Kores, is het jaar waarin de joodse ballingen terug mochten gaan naar Jeruzalem en de tempel mochten herbouwen (zie Ezra 1:1-4). Het is het jaar van de vervulling van Gods belofte (Jer. 25:11,12), Daniël heeft dat jaar meegemaakt en het mogen zien: God houdt zijn woord!

Dat Daniël ‘bleef’ was niet de bedoeling geweest van zijn opvoeding aan het Babelse hof, althans niet dat hij bleef als dienaar van de God van Israël. Aan het hof was alles er juist op gericht om de herinnering aan dat volk en aan de God van dat volk zo grondig mogelijk uit te roeien. Maar het blijkt dat lang voordat Nebukadnesar op Daniël beslag wilde leggen, de Here God al beslag op hem gelegd had. Gods plan met Daniël haalde een streep door het vernuftige opvoedingsplan van Nebukadnesar. Daniël kwam in Babel als een jongen van 14, hij bleef er tot hij rond de 90 was. Nebukadnesar was er toen allang niet meer. Evenmin als zijn machtige rijk. Maar Daniël bleef en zijn invloed aan het hof is groot geweest, misschien zelfs groter dan wij vermoeden (om over na te denken: bij de geboorte van de Here Jezus komen er Chaldeese wijzen vragen naar de geboren Koning der Joden omdat ze zijn ster hebben gezien - hoe zouden deze sterrenkundigen ooit op de gedachte gekomen zijn dat die ster van de Koning der Joden was?).

DANIËL 2

2:1 *“In het tweede jaar nu der regering van Nebukadnesar had Nebukadnesar een droom, waardoor zijn geest verontrust werd en het met zijn slaap gedaan was”.*

De droom waarover het in Daniël 2 gaat is de eerste rechtstreekse confrontatie van koning Nebukadnesar met de God van Israël geweest. Maar het zal niet de laatste zijn: God heeft zich in het leven van deze machtige wereldheerser verschillende keren laten horen (zie hoofdstuk 3 en 4). We lezen in vs. 29 dat Nebukadnesar niet kon slapen omdat hij lag te piekeren over de toekomst. Hij heeft daar zorgen over, en terecht. God geeft hem in een droom antwoord op de vraag ‘wat hierna geschieden zal’. En dan blijkt hoe machteloos die grote koning eigenlijk is. Zijn hele manier van doen verradt paniek. Hij begrijpt dat hij iets belangrijks en iets bedreigends heeft gezien, maar hij verstaat de boodschap niet. En hij zoekt veiligheid bij de wijzen van zijn rijk.

2:2 *“Toen gebod de koning dat men de geleerden, de bezweerders, de tovenaars en de Chaldeeën zou roepen”.*

De Chaldeeën waren een soort waarzeggers, mensen die occulte wetenschap beoefenden, en hen laat hij samen met de andere wijzen roepen om te vertellen welke droom hij heeft gehad. Er zijn uitleggers die zeggen dat Nebukadnesar de droom vergeten was, maar dat geloof ik niet. Ik denk dat hij terdege heeft aangevoeld dat zijn droom niet zomaar een nachtmerrie was en dat hij daarom zekerheid wil hebben t.a.v. de uitleg. In zijn angst wil hij een waarborg hebben dat zijn raadslieden geen uitleg fantaseren.

2:10,11 *“Er is geen mens op de aardbodem die het door de koning gevraagde zal kunnen te kennen geven; daarom heeft dan ook geen koning, hoe groot en machtig ook, iets dergelijks van enige geleerde of bezweerder of Chaldeeër gevraagd”.*

De wijzen van Babel staan hier voor hun faillissement (vgl. 1 Cor. 1:19). Ze kunnen het antwoord onmogelijk geven; niet omdat ze niet in verbinding staan met de afgoden (zoals ze moeten toegeven), maar omdat ze de levende God niet kennen, en zijn spreken niet verstaan. Het is geen onwil, maar pure machteloosheid (zie vs. 27).

2:12 *“De koning werd hierover ten zeerste vertoornd en hij beval al de wijzen van Babel ter dood te brengen”*. Dit was niet zo slim: hij zaagt zo de poten onder z’n eigen rijk uit. Babel was gebouwd op twee fundamenten: 1. taal/wijsheid, 2. macht. Nebukadnesar wil nu in zijn woede die hele eerste poot uitroeien.

2:14 *“Toen richtte Daniël zich op verstandige en gepaste wijze tot Arjok”*. Daar spreekt rust en geloofsvertrouwen uit.

Dit geloofsvertrouwen spreekt uit heel Daniëls optreden. Hij zegt dat hij de koning de uitleg zal vertellen, maar hij weet nog niet of hij die uitleg wel van God zal krijgen! Als hij vervolgens uitstel van executie heeft gekregen, gaat hij niet op de vlucht of zoiets, maar hij gaat naar huis en vraagt zijn vrienden om met hem te bidden, om van God ‘barmhartigheid’ te vragen (vs. 18) - God was immers allerm minst verplicht hen de droom te openbaren. Ook na het gebed werd geloofsvertrouwen gevraagd, want als we bedenken dat het uitstel van executie waarschijnlijk maar tot de volgende dag gold, is het heel wat dat de verhoring van het gebed pas kwam nadat ze al waren gaan slapen (vs. 19)! De verhoring kwam echter wel, en wat Daniël als eerste doet is God daarvoor danken en loven (vs. 20-23), pas daarna gaat hij naar Arjok (vs. 24).

2:21 *“Hij toch verandert tijden en stonden, Hij zet koningen af en stelt koningen aan”*. Deze belijdenis zou je als thema boven het hele boek Daniël kunnen zetten.

2:25 *“Ik heb een man gevonden onder de ballingen van Juda, die de koning de uitlegging kan bekendmaken”*. Dat was niet helemaal in overeenstemming met de werkelijkheid, maar

blijkbaar wilde Arjok zichzelf ook graag enige verdienste toe-eigenen.

Op de vraag van de koning of Daniël in staat is hem de droom met zijn uitlegging bekend te maken zegt Daniël: nee, niet ik,

2:28 *“Maar er is een God in de hemel, die verborgenheden openbaart”.*

Dat is het geheim van Daniël, en dat is het wat hem onderscheidt van de wijzen van Babel. Daniël neemt hen zelfs in bescherming: zij kunnen wat de koning vraagt echt niet weten. Na deze inleiding geeft Daniël de droom en zijn uitleg (vs. 31-45).

Het is uitsluitend op grond van de tekst van Daniël 2 onmogelijk te zeggen welke rijken precies worden bedoeld. Om dat te kunnen doen moeten we de verdere gegevens uit het boek Daniël erbij nemen, en aan de andere kant de geschiedenisboeken raadplegen. Zo komen we bij de volgende uitleg, die door de meeste verklaarders gevolgd wordt:

- Hoofd (goud) = Babylonische rijk
- Borst (zilver) = rijk van de Meden en Perzen
- Buik (koper) = Grieks-Macedonische rijk
- Benen (ijzer) = Romeinse rijk

De voeten van ijzer en leem geven meer problemen voor de uitleg. Is er hier sprake van een nieuw rijk, na het ijzeren rijk, of hebben we te maken met hetzelfde rijk als het ijzeren rijk (er wordt immers geen nieuw telwoord voor dit rijk gebruikt en het bestaat deels uit het zelfde materiaal)? Misschien kan je het zo zien, dat de voeten en de tenen de uitlopers van het ijzeren rijk zijn. Na het Romeinse rijk is er niet weer een wereldmacht opgestaan die daarmee te vergelijken is, maar we kunnen wel trekken van het Romeinse rijk zien doorlopen tot in onze tijd (vgl. vs. 43). Over dit laatste rijk komen we te weten dat het geen eenheid zal vormen (ijzer en leem laten zich nooit tot een eenheid smeden, dat blijft onsamenvast), en dat de macht van het rijk enerzijds hard zal zijn zoals ijzer, meedogenloos wreed, en anderzijds broos zal zijn als leem dat gemakkelijk afbrokkelt. Leem is ook modderig, troebel,

vuil. Dit rijk heeft weinig over van de schoonheid van het oogverblindende gouden hoofd. Samenvattend kunnen we over dit rijk zeggen:

- ▶ Voeten (ijzer met leem) =
 - uitloper van het ijzeren rijk, loopt door tot aan de wederkomst (onze tijd!)
 - innerlijk verdeeld, niet meer één wereldmacht
 - hard als ijzer (meedogenloos, wreed), maar tegelijk broos als leem (brokkelt makkelijk af, is vuil)

Als je dit geheel overziet, waar droomt Nebukadnesar dan van? Het zijn de koninkrijken van deze wereld, samengevat in één groot beeld. Het is het totale rijk van de mens die leeft in opstand tegen God. En de droom laat zien dat het er in de wereld niet steeds mooier en beter op wordt. Integendeel, het wordt hoe langer hoe harder en hoe langer hoe vuiler. Vanaf het gouden hoofd gaat het naar ijzer-met-leem voeten. Opvallend is dat de neergang 'm niet zit in macht, want het Romeinse ijzeren rijk was verreweg het sterkste rijk. Kennelijk gaat het om neergang in kwaliteit. Misschien heeft de mate waarin God Zich nog met die rijken bemoeit er iets mee te maken (Nebukadnesar werd steeds in de handen van God gedreven, Kores al minder, maar werd toch ook nog ingeschakeld in Gods plan, in het Romeinse rijk is invloed van God nog maar heel moeilijk te herkennen - trekt God Zich steeds meer terug?). In de Openbaring aan Johannes lezen we dat de goddeloosheid steeds meer zal toenemen naarmate de geschiedenis vordert, ik denk dat we de neergaande lijn in die richting moeten zoeken. Tenslotte valt op dat het beeld een geheel blijft. Het hoofd maakt niet plaats voor de rest, maar blijft erop staan. Bij wisseling van rijken en omstandigheden blijft de geest van Babel leven: de macht van de mens die zich verheft tegen God. Het is niet toevallig dat die stad aan het einde der tijden nog steeds 'Babel' heet! Samenvattend kun je over het beeld in z'n geheel zeggen:

- ▶ het symboliseert het totale rijk van de wereld
- ▶ het laat zien dat de wereld hoe langer hoe harder en vuiler wordt: het gaat er niet op vooruit

- het hoofd blijft op het beeld staan, d.w.z. de geest van Babel blijft in alle rijken gelijk: de geest van de mens die zich verheft tegen God.

2:44 *“Maar in de dagen van die koningen zal de God des hemels een koninkrijk oprichten, dat in eeuwigheid niet zal te gronde gaan en waarvan de heerschappij op geen ander volk meer zal overgaan: het zal al die koninkrijken verbrijzelen en daaraan een einde maken, maar zelf zal het bestaan in eeuwigheid.”* Zie Math. 3:2, 4:17, Marc. 1:15: dat koninkrijk is gekomen in de Here Jezus. Vgl. ook Dan. 7:13,14 en Openb. 11:15.

Dit koninkrijk komt van bovenaf, bij God vandaan. Het volgt niet op de andere rijken, maar wordt opgericht buiten al die rijken om, zonder toedoen van mensenhanden zegt vs. 45. Aanvankelijk is het nauwelijks zichtbaar, maar het zal tenslotte de hele aarde vullen en alle rijken verbrijzelen. De Here Jezus werd geboren tijdens keizer Augustus, toen het ijzeren rijk op het toppunt van zijn macht stond, en keizer Augustus wist van Koning Jezus niet eens het bestaan! En toch betekent deze steen de ondergang van het beeld. Niet onmiddellijk wanneer die steen in beweging komt. Maar God heeft Nebukadnesar laten zien dat het moment van de botsing onherroepelijk komt. Dat is het moment dat de Koning van dat rijk zal verschijnen, niet meer in de gestalte van kribbe en kruis, maar als de Koning der koningen voor wie elke knie zich zal buigen. Het totale rijk van de wereld (zowel goud als leem), wordt dan door het rijk van Christus vernietigd. Dat is de boodschap die Daniël namens God voor koning Nebukadnesar heeft; de droom is waarachtig en zijn uitlegging betrouwbaar (vs. 45).

Toen de koning dit hoorde ‘wierp hij zich op zijn aangezicht en aanbad Daniël, ook beval hij een offer en reukwerk aan hem op te dragen’. Ik denk dat Daniël wel voor die eer bedankt zal hebben (zie Daniëls reactie in vs. 47), maar de koning maakte hem wel tot heerser over het gewest Babel en tot hoofd over alle wijzen van Babel (vs. 48). Ook komt Nebukadnesar tot een mooie belijdenis: ‘Uw God is de God der goden en de Heer der koningen, en Hij openbaart verborgenheden’ (vs. 47), maar verder moeten we helaas zeggen dat zijn reactie op de preek die hij gehoord heeft erg tegenvalt. In het volgende hoofdstuk zien we zelfs dat hij met de boodschap precies de

verkeerde kant op gaat; geen verheerlijking van God maar meerdere eer en glorie voor zichzelf.

Eén ding wil ik nog opmerken naar aanleiding van dit hoofdstuk, en dat is dat wat Daniël deed, ook roeping is van ons allemaal; namelijk verkondigen wie de Here God is en wat Hij heeft geopenbaard over hoe het in de toekomst zal gaan. Nebukadnesar was bang voor wat er allemaal zou gebeuren en zat verlegen om een antwoord op zijn vragen (al had het antwoord bij hem niet de uitwerking die je zou hopen). Maar om dat antwoord zit ook de wereld van vandaag verlegen! Die wereld vraagt ook: waar gaat het allemaal naar toe? En op die vraag hebben alleen de burgers van Gods rijk een antwoord! Wij weten wie God is, en waar het naar toe gaat, daarom mogen wij niet zwijgen! God was bewogen met Nebukadnesar en gaf hem een kans om het te weten te komen ..., kennen wij die bewogenheid ook?

DANIËL 3

Het verhaal van Daniël 3 is op zondagsscholen populair: het is een spannend verhaal. Tegelijk is het voor volwassen gelovigen een moeilijk verhaal, want we weten heel goed dat er in de geschiedenis ook veel mensen op de brandstapel zijn gezet waarbij het vuur helemaal niet is geblust, en dat er mensen voor de leeuwen zijn gegooid die helemaal niet zijn gered. Wat hebben we dan aan een geschiedenis als Daniël 3? Het is opvallend dat het joodse volk juist in tijden van zware vervolging zich vastgeklampt heeft aan dit hoofdstuk! Kennelijk heeft het een andere boodschap dan wij er soms in lezen...

3:1 *“Koning Nebukadnesar maakte een gouden beeld, waarvan de hoogte 60 en de breedte 6 el bedroeg; hij stelde het op in de vlakke Dura in het gewest Babel.”* 60x6 el (30x3 meter): 6 = het getal van de mens (nét geen 7, getal van de volheid van God), (vgl. Openb. 13:18).

Het maken van dit beeld staat natuurlijk helemaal haaks op de belijdenis van Nebukadnesar aan het eind van hoofdstuk 2! Kennelijk was Nebukadnesar door zijn droom wel even heel erg geschrokken, maar was de spanning toch wel weer weggeëbd na de in zijn ogen magistrale uitleg door Daniël. Het leven was verder gegaan. De nacht was voorbij, de nachtmerrie ook. Hij was tenslotte nog steeds de machtige heerser van een steeds sterker wordend wereldrijk!

Het beeld dat Nebukadnesar maakte was waarschijnlijk een beeld van zichzelf, en het was de bedoeling dat iedereen dat beeld zou aanbidden (vs. 5). Nebukadnesar zet met het maken van dit beeld het principe van ‘zich een naam maken’ uit Gen. 11 voort. In feite wil hij ermee laten zien dat h^{ij} god is. Hij is de machtigste. In vs. 15b blijkt dat, als hij tegen Daniëls vrienden zegt: ‘wie is de God, die u uit mijn hand zou kunnen bevrijden?’! Leg dat nog eens naast zijn belijdenis uit Dan. 2:47: ‘uw God is de God der goden en de Heer der koningen’!...

We kunnen er niet onderuit dat er hier trekken naar voren komen van een rijk dat zich steeds duidelijker gaat aftekenen en dat in het Nieuwe Testament het rijk van de antichrist wordt genoemd. Het is het rijk van de mens die zich tegen God verheft, maar daarbij nooit verder komt dan het getal 6. Hij wil als God zijn, maar komt niet verder dan mensenwerk. In de Openbaring aan Johannes lezen we van een wereldheerser die zich in de tempel zal neerzetten en zich als god zal laten aanbidden, de trekken daarvan zijn bij Nebukadnesar terug te vinden (vgl. ook vs. 4 en 7: 'volken, natiën en talen', een karikatuur van het rijk van God waarin alle volken en natiën en talen zich zullen buigen voor het Lam... het is niet zo onschuldig wat hier gebeurt!).

3:12 *"Er zijn Judeese mannen, aan wie gij het bestuur van het gewest Babel hebt opgedragen; deze mannen hebben zich aan u niet gestoord; uw goden vereren zij niet, en het gouden beeld dat gij hebt opgericht aanbidden zij niet".* Dat van die goden was hier helemaal niet aan de orde, maar door deze toevoeging kreeg hun aanklacht nog wat meer gewicht...

3:17,18 *"Indien onze God in staat is ons te bevrijden, dan zal Hij ons uit de brandende vuuroven en uit uw macht, o koning, bevrijden; maar zelfs indien niet - het zij u bekend, o koning, dat wij uw goden niet vereren, en het gouden beeld dat gij hebt opgericht, niet aanbidden".*

Uit het antwoord dat de vrienden van Daniël geven kunnen we iets leren over de houding die van ons gevraagd wordt in de Babelse omgeving waarin ook wij leven. In hoofdstuk 1 zagen we al dat Daniël en zijn vrienden geen revolutie pleegden, maar in alle eerlijkheid hun leven probeerden te leven middenin Babel. Dat principe vinden we ook in Jer. 29:4-7: 'zoek de vrede voor de stad waarin je leeft'. Dat mag aan de ene kant onze houding bepalen. Maar daarbij is er wel een grens. En die grens komen we tegen in Dan. 3:18: 'uw goden vereren wij niet en het gouden beeld aanbidden wij niet'. Dat is de andere kant van de houding die van ons gevraagd wordt in Babel. Daniëls vrienden waren er heel duidelijk in, en Nebukadnesar heeft dat ook goed begrepen, zie vs. 28b: 'omdat zij geen enkele god willen vereren of aanbidden

dan alleen hun God'. Want daar ging het tenslotte om in deze geschiedenis: wie is er God? De Here of Nebukadnesar? En gesteld voor die keuze is het antwoord voor Daniëls vrienden duidelijk. Gods trouw hebben ze ervaren in hoofdstuk 1 en 2, en daarom zeggen ze heel resoluut 'nee' tegen Nebukadnesar. En ze houden er rekening mee dat ze daarom gedood kunnen worden. Zelfs indien God ze niet uit de oven zal redden - vs. 18 - moet de koning weten dat ze zijn gouden beeld niet aanbidden. Hiermee bedoelen ze niet dat ze denken dat God inderdaad onmachtig zou zijn om hen te verlossen, maar voor hen betekent Gods verlossing niet zonder meer dat ze voor het vuur bewaard worden. Samenvattend kun je zeggen:

Dit is de houding die van ons gevraagd wordt in Babel:

- vrede zoeken voor Babel (Jer. 29:4-7)
- geen andere goden dienen, daarvoor zelfs bereid ons leven te geven (Dan. 3:18)

Vervolging is eerder regel dan uitzondering voor Gods volk. Daar moeten we dan ook maar niet teveel van opkijken. De wereld verdraagt ook in onze tijd geen mensen die blijven staan als iedereen buigt, en die knielen als iedereen blijft staan. Ik las ergens: 'wie een plaats inruimt voor God náást andere goden, die wordt wel geaccepteerd; zolang je maar niet zegt: 'U alléén, U loven wij'', en dat is vandaag de dag net zo waar als in de tijd van Nebukadnesar.

3:24,25 *"Hebben wij niet drie mannen gebonden in het vuur geworpen? Zie, ik zie vier mannen vrij wandelen midden in het vuur, en het uiterlijk van de vierde gelijkt op dat van een zoon der goden!"*

In vs. 28 noemt Nebukadnesar de vierde man een 'engel'. Is deze man een engel geweest, en zien we hier een vervulling van de belofte in Psalm 91 dat God zijn engelen zal gebieden dat zij ons behoeden op al onze wegen? Of is deze man zelfs de Engel des Heren geweest, de Oudtestamentische openbaring van de Zoon van God? De geleerden zijn het er niet over eens, maar in ieder geval zien we dat God op een bijzondere manier aanwezig is bij zijn kinderen in nood. Jesaja 43 zegt: 'als gij door het vuur gaat, zult gij niet verteren en zal de vlam u niet verbranden, want Ik, de Here, ben uw God, de

Heilige Israëls uw Verlosser'. Deze belofte is hier letterlijk in vervulling gegaan, en dat is geweldig! Maar Gods verlossing had evenzeer gegolden, als hun lichamen wél verbrand waren. Dat er vier mannen in de brandende oven waren is voor Gods volk in tijden van vervolging altijd tot troost geweest: Gods volk staat een sterke Held terzij, en Hij zal hen de overwinning geven, zelfs al wordt hun lichaam wel verbrand.

3:27 *“En de stadhouders, de oversten, de landvoogden en de raadsheren des konings kwamen bijeen; zij zagen, dat het vuur geen macht had gehad over de lichamen van deze mannen”*

Dit was natuurlijk wel een nederlaag voor Nebukadnesar. Daar staat hij nu bij zijn grote beeld. Alle mensen stromen samen om de drie dienstknechten van God, niemand heeft er meer aandacht voor dat mooie beeld en het staat er maar wat verloren bij. Er zit voor hemzelf ook niets anders op dan zijn grootspraak uit vs. 15 bij te stellen. Hij lijkt als een blad aan de boom omgedraaid :

3:28 *“Geloofd zij de God van Sadrak, Mesak en Abednego! ”.*

Loven, dat is ‘gewicht geven aan’, erkennen dat je er niet om heen kan. En dat doet Nebukadnesar uiteindelijk. Al blijft een schuldbelijdenis achterwege, en al laat hij ook zijn beeld rustig staan (zo handhaaft hij toch nog zijn eigen positie tegenover de God die hij net beleden heeft). Nebukadnesar is wel onder de indruk van de grootheid van God, maar hij wil wel graag zelf koning blijven. Hij gaat geen stapje opzij om werkelijk te buigen. De schrijver Veldkamp zegt het zo: *“Daarom klinkt het ‘halleluja’ van Nebukadnesar zo onzuiver. Hij zegt wel: ‘geloofd zij God’, maar hij zegt het niet ‘met diepst ontzag’, doch slechts uit eigenbelang. Men kan nooit weten welk voordeel er aanzit om deze God te vriend te houden”*. Veldkamp waarschuwt ons ervoor dat ook óns ‘geloofd zij God’ zo vals kan klinken, als wij het wel met de mond zingen, maar als in ons hart alles bij het oude blijft!

DANIËL 4

4:1-3 *“Koning Nebukadnesar aan alle volken, natiën en talen. Het heeft mij behaagd de tekenen en wonderen die de allerhoogste God aan mij gedaan heeft te verkondigen; hoe groot zijn zijn tekenen en hoe machtig zijn wonderen! Zijn koningschap is een eeuwig koningschap, en zijn heerschappij van geslacht tot geslacht!”*

Dit is wel heel apart! Koning Nebukadnesar als bijbelschrijver! Ja, het is echt waar. De koning van het vergankelijke wereldrijk proclameert de eeuwige heerschappij van het koninkrijk der hemelen! En hij spreekt heel persoonlijk. Hoofdstuk 4 vertelt wat er gebeurd is waardoor Nebukadnesar zó is gaan spreken. We zitten inmiddels zo rond 570 v. Chr. en de gebeurtenissen uit hoofdstuk 3 zijn inmiddels zo’n 30 jaar geleden. Het was dus ook al 30 jaar geleden dat de Here God eerder tot Nebukadnesar had gesproken. Het is niet zo vreemd dat er daarvan maar weinig is blijven hangen, vooral wanneer we bedenken dat Nebukadnesars ster in die periode steeds hoger is gestegen. Aan de andere kant zien we hoe ontzettend geduldig de Here God met deze koning is geweest, dat Hij na 30 jaar wéér van zich laat horen in het leven van Nebukadnesar.

Wat is er dan allemaal gebeurd? Het begon weer met een droom:

4:4 *“Ik, Nebukadnesar, bevond mij rustig in mijn huis en in goede welstand in mijn paleis; daar zal ik een droom die mij verschrikte”.*

Wat zag Nebukadnesar dan in die droom?

4:10-12 *“er stond een boom midden op de aarde, van grote hoogte, die boom was groot en sterk, zijn hoogte reikte tot aan de hemel. Zijn loof was schoon en zijn vrucht zo overvloedig, dat hij voedsel bood voor allen; onder hem zocht het gedierte des velds schaduw en in zijn takken nestelde het gevogelte des hemels, en al wat leeft werd door hem gevoed”.*

De droom over de boom blijkt in feite een spiegel te zijn van wat er leeft in Nebukadnesars ziel. Zó ziet hij zichzelf: als een grote boom in het centrum van de wereld. Niemand kan er aan voorbij en hij is een weldoener voor iedereen. Hij geeft alle mensen te eten. Hij biedt schaduw aan het gedierte. De vogels nestelen in zijn takken. Bij de woorden 'zijn hoogte reikte tot aan de hemel' moet er echter een belletje gaan rinkelen bij ons... waar hebben we die woorden eerder gehoord? Juist, bij de torenbouw van Babel. Men wilde daar een toren bouwen die tot aan de hemel reikte, om zich zo een naam te maken, groot te maken tegenover God. Hier hebben we hem weer: dé kenmerkende trek van Babel! Nebukadnesar heeft het nog helemaal in zich! Ook dat hij zichzelf ziet als weldoener van alle mensen is zo'n trek: hij ziet zichzelf nog steeds erg graag een beetje als god... Maar dan gaat het mis in de droom.

4:13 *"en zie, een wachter, een heilige, daalde uit de hemel neer; hij riep luide en sprak: houdt de boom om en kapt zijn takken, stroopt zijn loof af en verstrooit zijn vruchten".*

Dat er een wachter uit de hemel neerdaalde doet denken aan de Here God die naar beneden kwam om de taal te verwarren bij de torenbouw. En er is nog een geschiedenis die hier erg op lijkt: Hand. 12:2-23. Een engel des Heren sloeg daar Herodes omdat hij God de eer niet gaf. In de bijbel blijkt steeds weer dat engelen wachters zijn van de eer van God. Als mensen zich verheffen tegenover God, waken de engelen voor Zijn eer. Als er engelen optreden in de bijbel is de eer van God gekrenkt. Ze bewaken de grens tussen God en mens en komen in actie wanneer een mens als God wil zijn (vgl. bewaking van de toegang tot de levensboom, zodat de mens zich daaraan niet vergrijpen kan).

4:15,16 *"laat echter zijn wortelstomp in de aarde staan, en wel omsloten door een band van ijzer en koper... en zeven tijden zullen over hem voorbijgaan"* Vgl. Openb. 20:1, ook daar wordt trots ingebonden door een keten voor een bepaalde tijd (ook daar was het een engel die neerdaalde!).

4:17 *“opdat de levenden mogen weten, dat de Allerhoogste macht heeft over het koningschap der mensen en dat geeft aan wie Hij wil”.*
Deze les moest er door Nebukadnesar geleerd worden.

Het resultaat van het afdalen van de engel is een totale ontluistering van de boom. En het blijkt steeds meer dat het niet om een boom, maar om een mens gaat (vgl. vs. 16). De boom is een mens, en gezien zijn schrik in vs. 5 weet Nebukadnesar ook heel goed welke mens het is. Opnieuw blijkt de totale machteloosheid van de wijzen van Babel om antwoord te geven aan een mens in angst. En tenslotte moet Daniël eraan te pas komen (vs. 18).

4:22 *“de boom die jij gezien hebt.... dat zijt jij, o koning”.* De conclusie die Daniël moet trekken is geen compliment voor Nebukadnesar, maar een profetische ontdekkende boodschap: het stelt de koning in staat van beschuldiging!

Nebukadnesar laat hier weer trekken zien van een echte Babelse koning: de hoogmoed van een mens die als God wil zijn. Ook in Daniël 4 gaat het om het centrale thema van dit boek: de strijd tussen het rijk van God en het rijk van de wereld. Wat God is, wil Nebukadnesar wezen. Hij is de karikatuurkoning van het rijk van de wereld. En hij brengt het een heel eind, zie vs. 22: zijn grootheid is zo toegenomen dat zij tot aan de hemel reikt, en zijn heerschappij strekt zich uit tot het einde der aarde. Maar toch redt hij het niet om helemaal God te zijn. Want er zijn ‘wachters’ (vs. 13,17 en 23) die de grens bewaken tussen God en mens en er voor zorgen dat Gods eer niet aangetast wordt. Er zijn engelen die zoals Psalm 103 zegt op Gods bevelen letten om die te doen, dat blijkt in vs. 24.

Het oordeel over Nebukadnesar is nogal wat: de koning die het hart van een beest zal krijgen en met de koeien in de wei zal grazen. Dat is nogal wat om tegen de koning te zeggen! God zal laten zien dat wie zichzelf verhoogt, vernederd zal worden, en Hij zal laten zien wat er van een mens overblijft wanneer hij zich tegen Hem verheft: de machtige koning wordt een zielige figuur, door iedereen verstoten en veracht. Maar dat is niet de enige boodschap voor Nebukadnesar! Er mag een einde komen aan het oordeel:

4:26 *“zeven tijden zullen over u voorbijgaan, totdat gij erkent, dat de Allerhoogste macht heeft over het koningschap der mensen en dat geeft aan wie Hij wil ... Uw koningschap zal bestendig zijn van het ogenblik af, dat gij erkent, dat de hemel de heerschappij heeft”*. Dit is de volgorde: trots - straf - erkenning van God als Allerhoogste - herstel koningschap.

Bovendien is er zelfs nu nog mogelijkheid voor bekering:

4:27 *“laat mijn raad u welgevallig zijn: doe uw zonden teniet door rechtvaardigheid en uw ongerechtigheden door erbarming jegens ellendigen - of er misschien verlenging van uw rust wezen moge”*. In het aanzeggen van het oordeel roept God nog tot bekering. De bijl ligt aan de wortel van de boom, maar het is nog niet te laat.

Deze boodschap heeft wel indruk gemaakt op Nebukadnesar, want hij weet het jaren later (wanneer hij het stuk opstelt dat we nu lezen) precies na te vertellen. Maar heeft het ook wat uitgewerkt? Nou, misschien wel. We lezen dat er 12 maanden overheen gingen voordat het oordeel daadwerkelijk werd voltrokken (vs. 29). Misschien is er toch iets van bekering geweest. Maar het is dan wel een verandering van tijdelijke aard geweest, want na verloop van die 12 maanden blijkt dat Nebukadnesar niet echt veranderd is:

4:30 *“Is dit niet het grote Babel, dat ik gebouwd heb?”* Dit is nou echt: hoogmoed komt voor de val...

Babel schijnt overigens echt een schitterende stad te zijn geweest. En inderdaad was dat vooral het werk van Nebukadnesar. Daar was hij echter zelf het sterkst van overtuigd, dat blijkt uit opgravingen. Hij liet zijn naam zelfs in elke straatsteen zetten, zodat zijn onderdanen bij elke stap er aan herinnerd werden wie ze als bouwheer van Babel dankbaar moesten zijn. De hoogmoed van vs. 30 is dus geen incident geweest, maar was een permanente levenshouding van deze koning.

En dan gebeurt het. God houdt zijn woord, letterlijk. we lezen in vs. 31 dat er één stem uit de hemel viel'. Je zou kunnen zeggen: loodrecht bij God vandaan. Er is geen uitstel meer, geen moment van bezinning meer mogelijk. God spreekt, en het is al gebeurd: 'het koningschap is van u geweken' (vs. 31). Ook vs. 33 laat zien dat het op hetzelfde ogenblik zover is. Dat moet wat geweest zijn, die machtige koning die zich als een beest gaat gedragen. De ziekte die Nebukadnesar waarschijnlijk had, wordt wel aangeduid als 'lykanthropie', d.w.z. dat een mens zich inbeeldt dat hij een bepaald beest is en dat hij zich ook als zodanig gaat gedragen. Dát doet God met een mens die zich verheft.

Maar voor Nebukadnesar is er nóg lankmoedigheid van God. Ik zei al dat God zich in zijn leven heel bijzonder met deze koning heeft bemoeid, en dat blijkt ook hier. Er komt een dag waarop de door God gestelde tijd om is en Nebukadnesar omhoog kijkt naar de hemel. Het is het eerste teken dat zijn verstand terugkomt. Op hetzelfde moment moet hij zich gerealiseerd hebben wat er is gebeurd. En vanaf dit ogenblik spreekt hij weer in de ik-vorm:

4:34 *"Toen prees ik de Allerhoogste en roemde en verheerlijkte ik de eeuwig Levende, omdat zijn heerschappij een eeuwige heerschappij is en zijn koningschap van geslacht tot geslacht".* Uiteindelijk erkent Nebukadnesar Gód als de Allerhoogste. Ook in vs. 36 en 37 blijkt dat Nebukadnesar iets geleerd heeft. Hij zegt daar o.a: 'ja, grotere heerlijkheid dan vroeger **werd mij geschonken**', en dat is zeker de grootste les die hij geleerd heeft: dat hij afhankelijk is van de verhoging of vernedering die God geeft.

Dit is het laatste dat we in de bijbel lezen van koning Nebukadnesar, die vermoedelijk kort na deze gebeurtenissen gestorven is: een lofzang op de Here! Is Nebukadnesar bekeerd? We weten het niet. Vs. 8 doet denken van niet, maar wie zal in zijn hart kijken? In ieder geval eindigt dit hoofdstuk hier mee: de koning van het wereldrijk die de Koning van het rijk der hemel prijst. De geschiedenis eindigt bij de lof aan God. Nebukadnesar spreekt hier als een profeet, misschien tegen wil en dank, maar misschien ook van harte!

Terugkijkend op de eerste vier hoofdstukken kun je zeggen:

1. De *basis* van Babel ligt in Gods hand.
(basis = taal + wijsheid; juist daarin blinken Daniël en zijn vrienden uit)
2. De *toekomst* van Babel blijkt in Gods hand te liggen.
(Nebukadnesar moet dat uiteindelijk erkennen)
3. De *machtsmiddelen* van Babel blijken niet tegen God bestand.
(krachtmeting met de oven loopt uit op een vernedering voor Nebukadnesar)
4. *Nebukadnesar zelf* wordt door de Here aangepakt.
(de grootste les die Nebukadnesar leert is dat hij afhankelijk is van de verhoging of vernedering die God geeft)

DANIËL 5

Na de dood van Nebukadnesar kwam er onrust in het rijk. Alleen hieruit al blijkt dat Nebukadnesar de touwtjes goed in handen had, hij was ècht het gouden hoofd! Eerst kwam een zoon van Nebukadnesar op de troon, maar deze stierf snel, zodat vervolgens een zwager de macht overnam. Deze kreeg voor het eerst te maken met dreiging van de Meden en de Perzen. Ook hij stierf echter, evenals zijn zoon. Toen kwam er weer een zwager van Nebukadnesar op de troon: Nabonidus. Deze moest het gevecht met de Meden en Perzen echt aangaan. Omdat hij buiten Babel aan het vechten was, werd er in Babel naast hem iemand anders aangesteld: zijn zoon Belsassar (toen zo'n 20 jaar oud). Deze zat veilig in Babel en vergat in al z'n luxe dat de vijand al om de stad heen lag, dat het oorlogstijd was.

5:1 *“Koning Belsassar richtte een grote maaltijd aan voor zijn machthebbers, duizend in getal; en in tegenwoordigheid van die duizend was hij aan het wijndrinken.”* Bij opgravingen in Babel is een zaal ontdekt van 50 bij 17 meter uit deze tijd. Daar zal het wel geweest zijn dat de koning en zijn gasten zich te buiten gingen aan eten en drinken. Een feest met een wel heel wrange achtergrond als je bedenkt dat dit de laatste nacht van de koning zou zijn. Maar afgezien daarvan waren de omstandigheden er niet naar om feest te vieren: de Meden en Perzen hadden het Babylonische wereldrijk zo goed als helemaal veroverd. Het grootste deel van de stad was al in hun handen. Alleen de paleisburcht was nog in handen van de Babyloniërs. En op die dag viert Belsassar feest. Dat is nou echt feest op de rand van de afgrond.

Daniël 5 laat ons de ondergang van het rijk van Babel zien, het grote wereldrijk. Babel gaat feestend ten onder. Zoals vaker, gaat ook hier aan de ondergang een sfeer van ‘laten we eten, drinken en vrolijk zijn’ vooraf. Dat was zo in de dagen van de zondvloed, dat was zo in Sodom en Gomorra, en dat zal zo zijn als de laatste oordeelsdag van deze wereld aanbreekt...

5:2 *“Belsassar beval dat men het gouden en zilveren gerei zou brengen, dat zijn vader Nebukadnessar uit de tempel te Jeruzalem had weggevoerd”.* Nebukadnesar had dat gerei nooit gebruikt. Hij had nog wel eerbied voor de goden, ook voor die van andere volken. Maar Belsassar vergrijpt zich aan het heilige, aan wat aan de goden gewijd is. In de bijbel lezen we dat het tempelgerei exclusief bedoeld was voor de priesters. De Here heeft altijd heel precies bepaald hoe de dingen binnen de gemeenschap met Hem moesten gaan, en Hij nam overtreding van de voorschriften rondom die gemeenschap heel hoog op (zie Lev. 10, 1 Kron. 28:11-17).

In vs. 22 en 23 lezen we de kern van de zonde van Belsassar: hij had zich moeten verootmoedigen na wat er met Nebukadnesar was gebeurd, maar in plaats daarvan verhief hij zich tegen de Here. Geestelijk beoordeeld is dat wat Belsassar deed erger dan wat Nebukadnesar deed; die werd wel overmoedig, maar hij was niet zo brutaal als Belsassar: die verhief zich rechtstreeks tegen de Heer des hemels!

5:4 *“Zij dronken wijn en roemden de goden van goud en zilver, koper, ijzer, hout en steen.”* Belsassar haalde door het drinken uit het tempelgerei God van zijn plaats af. Er heerste een lacherige sfeer; hij dacht dat die God hem toch niets kon doen als zijn goden hem beschermden. Drinken op goden van goud en zilver om je te beschermen in confrontatie met de Almachtige God - dat is van een heel andere orde dan Nebukadnesar ooit heeft gedaan.

Dit beledigen van God is weer een trekje van het grote rijk van de antichrist: vgl. 2 Thess. 2:3,4. Het is typerend voor de laatste dagen van deze wereld, dat het heilige wordt ontheiligd en ontwijfd, en dat de haat tegen God wordt botgevierd op wat van God is. Het Babylon uit de Openbaring zal dronken worden van het bloed der heiligen en zich vergrijpen aan Gods getuigen.

5:6 *“Terzelfder tijd verschenen vingers van een mensenhand die op de wand van het koninklijk paleis schreven ... Toen verschoot*

de koning van kleur, en zijn gedachten verontrustten hem". Het zegt wel wat dat Belsassar zo schrikt - namelijk dat hij wel een idee had van waar hij mee bezig was! (Zou die God van dat gerei misschien tóch wat terug doen!???)

God laat niet met zich spotten. Op hetzelfde moment dat Belsassar en zijn duizend feestgangers de spot drijven met de God des hemels, verstoort God het feest. En Hij doet dat, net als in Gen. 11, met behulp van een taal. Juist datgene waarin Babel zijn macht zocht, juist daarin komt God met een boodschap die alleen te lezen is voor een knecht van Hem (vergl. de gelijkenissen die alleen uitgelegd werden aan de discipelen). Belsassar wordt bang als hij voelt dat dit boven hem uitgaat. Hij verstijft. Belsassar, de stoere spotter, die durft wat niemand durft, trilt als een rietje. De Here hoeft maar een vinger uit te steken...

5:10 *"De koningin nam het woord en zeide: ... er is een man in uw koninkrijk in wie de geest der heilige goden woont"*. De koningin spreekt hier op een manier waarop vrouwen aan het hof eigenlijk niet konden spreken (zie bv. de omzichtigheid van Esther tegenover de koning). Waarschijnlijk gaat het hier om de koningin-moeder. Zij was een dochter van Nebukadnesar, en via die lijn stamde Belsassar af van Nebukadnesar, die daarom 'zijn vader' genoemd kan worden. In de woorden van de koningin klinkt duidelijk een verwijt aan haar zoon door dat hij Daniël aan de kant had geschoven, in tegenstelling tot 'zijn vader' Nebukadnesar (vs. 11,12).

5:13 *"De koning zeide tot Daniël: Zijt gij die Daniël, die tot de ballingen van Juda behoort, welke de koning, mijn vader, uit Juda heeft weggevoerd?"* Uit deze vraag krijg je de indruk dat Belsassar Daniël voor het eerst ontmoet. Maar tegelijk krijg je de indruk dat hij wel terdege van Daniëls bestaan afwist, want hij begint over diens afkomst, terwijl de koningin daar niets van gezegd heeft. Het kan bijna niet anders of Belsassar is zich bewust geweest van het feit dat hij nu om

hulp gaat vragen aan diezelfde God die hij eerst bespot heeft!

5:17 *“Daarop antwoordde Daniël de koning: behoud uw geschenken, en schenk uw gaven aan een ander; nochtans zal ik het schrift voor de koning lezen en hem de uitlegging bekendmaken”.* Daniël weigert de aangeboden geschenken, die zijn toch niets waard: het rijk stond al op instorten! Dat Belsassar de derde plaats in het koninkrijk aanbood (vs. 16), had ermee te maken dat hij zelf formeel de tweede man was, ook al was hij feitelijk koning (zijn vader Nabonidus was de eerste).

Als Daniël bij deze gebeurtenis geroepen wordt is hij al zo’n 80 jaar oud. Hij moet een belediging en schok voor hem zijn geweest om de goddeloosheid te zien op dat feest, en het gerei uit de tempel in Jeruzalem. En tegelijkertijd Gods handschrift op de wand, onverstaanbaar voor de wereld, maar te lezen voor hem. In tegenstelling tot de oordelen die hij Nebukadnesar moest aanzeggen, merken we nu niets van een aarzeling om Gods boodschap door te geven. Hij geeft zonder plichtplegingen de koning een hard antwoord op zijn aanbod van beloning. Het gaat Daniël niet om loon, en bovendien weet hij beter dan wie ook wat Belsassars geschenken waard zijn! Vervolgens wijst hij in vs. 18-24 haarfijn aan waar Belsassars schuld ligt.

5:22,23 *“Gij echter, zijn zoon Belsassar, hebt uw hart niet verootmoedigd, hoewel gij dit alles wist, maar gij hebt u tegen de Heer des hemels verheven”.* Dat is de kern van Belsassars zonde.

5:25 *“Dit is het schrift, dat geschreven is: Mene, mene, tekel ufarsin”.* Waarschijnlijk stonden alleen de eerste letters van dit schrift op de wand: MMTTPP. Letterlijk betekent het geschrift: ‘geteld, geteld, gewogen en aan stukken’. Het tweemaal ‘geteld’ wijst op geduld, God oordeelt niet lichtvaardig. Zijn conclusie is het resultaat van een nauwkeurige optelsom. Je moet denken aan tellen zoals bij

het opmaken van een balans - als alles opgeteld is, hoe ziet het saldo er dan uit? Tellen heeft te maken met onderzoeken wat belangrijk is, net als wegen. Iemand gewicht geven is iemand eren. Iets of iemand kan te licht worden bevonden, d.w.z. vervloekt. Aan stukken: de macht van Babel is gebroken, aan stukken. Pharsin is het meervoud van 'peres' = gebroken, aan stukken (pharsin = in twee stukken; rijk van Meden en Perzen!).

<i>mené</i>	<i>mené</i>	<i>tekél</i>	<i>u</i>	<i>farsin</i>
geteld	geteld	gewogen	en	aan stukken

Na deze preek in de feestzaal is er helemaal geen reden meer om feest te vieren. Maar zo denkt Belsassar er niet over. De spanning is gebroken. Het feest gaat door, met de huldiging van Daniël. Hij wordt de derde heerser van het rijk (dat ten einde is). Beter bewijs van ongeloof in Gods spreken had Belsassar niet kunnen geven. Gods waarschuwing is in de wind geslagen. Het feest gaat door. Maar buiten zijn er op dit moment de priesters van Babel (zo weten we uit de geschiedenisboeken) die de paleispoorten open zetten voor de vijand. En de Meden en Perzen kunnen zo het paleis binnenstormen en Belsassar doden. In diezelfde nacht (vs. 30). God laat dus echt niet met zich spotten.

Veldkamp eindigt het hoofdstuk in zijn boek over Belsassar zo: "Zie dan toe hoe gij hoort. Niet een ieder die zegt Here, Here, of praat met waardering over de prediker, doch die doet de wil des Vaders is bekwaam tot het koninkrijk Gods. In diezelfde nacht werd Belsassar gedood. Het wordt gezegd aan allen die luit roepen, maar in wier leven het amen der ziel niet de lofzang in stilheid is tot God. Applaus of Amen is nog steeds het criterium in het koninkrijk van God".

DANIËL 6

6:1 “*Darius, de Meder*”. Met Daniël 6 zijn we terecht gekomen in het Medisch-Perzische rijk (zilveren borst en armen uit het beeld van Nebukadnesar)

Het gouden hoofd van Nebukadnesars droom is geschiedenis. In het laatste vers van hoofdstuk 5 en het eerste vers van hoofdstuk 6 staat de overgang heel scherp: Belsassar, de koning van Babel wordt gedood, Darius, de Meder ontving het koningschap. Het is opgaan, blinken en verzinken...

De naam Darius die hier genoemd wordt is voor veel uitleggers het bewijs dat het boek Daniël geen historisch betrouwbare geschiedenis vertelt. Buiten de bijbel om komen we namelijk nergens een Darius tegen als koning van Babel. In de geschiedenisboeken is in deze tijd alleen sprake van koning Kores (of Cyrus), de Pers. Het is echter waarschijnlijk dat Darius de Perzische naam was van een zekere Gobryas, een Babylonische veldheer die was overgelopen naar de Perzen. Deze Gobryas zou door Cyrus zijn aangesteld als stadhouder over Babel met de titel van ‘koning’. Dit paste in de politiek van Cyrus, die in Babel aanvankelijk alles zo veel mogelijk bij het oude liet om de Babyloniërs voor zich te winnen. Bij een opgraving is een inscriptie gevonden die van deze Gobryas vermeldt wat we in vers 2 lezen over het aanstellen van stadhouders of gouverneurs in het rijk. Gobryas heeft vermoedelijk maar kort geregeerd, waarna Cyrus het koningschap van Babel helemaal aan zich getrokken heeft.

Als deze theorie juist is, verklaart dat waarom er in vers 1 staat dat Darius het koningschap ‘ontving’, en in Dan. 9:1 dat hij koning ‘gemaakt’ was. Het is dan ook te verklaren dat er in het laatste vers van Dan. 6 staat dat Daniël voorspoed had in het rijk van Darius en in het rijk van Kores de Pers. Darius regeerde immers feitelijk onder Kores. En ook wordt duidelijk hoe het kan dat aan het eind van hoofdstuk 1 staat dat Daniël bleef tot het eerste jaar van koning Kores toe, terwijl er in Dan. 10:1 sprake is van het derde jaar van Kores. Het zou goed kunnen dat het eerste jaar van Kores eigenlijk zijn derde

jaar was, maar het eerste waarin hij regeerde zonder Darius als onderkoning over Babel.

In ieder geval is Daniël inmiddels de 80 jaar ruim gepasseerd als hij bij de reorganisatie van de regering door Darius weer een hoge plaats in het rijk krijgt. Darius verdeelde het rijk in 120 gewesten met stadhouders en daarboven drie rijksbestuurders, waarvan Daniël er één was. Daniël viel echter tussen die drie rijksbestuurders zo op door zijn wijsheid en strikte eerlijkheid (temidden van een wereld vol corruptie) dat koning Darius hem nog boven de andere rijksbestuurders wilde stellen. En dat zinde die andere rijksbestuurders niet. Daarom probeerden ze Daniël een hak te zetten.

Omdat ze merkten dat er geen verkeerd woord van Daniël te zeggen was, moesten ze een andere manier zoeken om hem pootje te lichten. En ze vinden uiteindelijk een perfecte invalshoek. Daniël zou nooit van de wet van zijn God afwijken, zo goed kenden ze hem wel (dat is trouwens wel iets heel moois, dat ze dat van hem wisten, en dat na een leven lang in zo'n heidense omgeving!). En zo komt er een plan boven...

6:8 *"Alle rijksbestuurders van het koninkrijk, oversten enz. hebben zich beraden.." Dat was natuurlijk niet helemaal waar, want ze hadden Daniël er wijselijk buiten gelaten...*

Hun plan klonk heel sympathiek. Ze wilden Darius helpen om iets van de gouden glorie die Nebukadnesar had bezeten terug te krijgen. Darius was nog maar kort koning en kon zoiets best gebruiken. Hij zal ook gestreeld zijn door het idee dat zijn onderdanen hem zo waardeerden, dat ze hem zelfs hoger dan de goden willen stellen. Een maand lang als een god, ja, meer dan god zijn, dat leek hem best aardig. Allerlei motieven spelen mee om de wet uiteindelijk uit te vaardigen: voor Darius was het een stukje hoogmoed, voor de rijksbestuurders was het het plan om Daniël pootje te lichten, maar nog iemand had er belang bij dit plan: voor de duivel zou het een uitschakeling betekenen van het meest machtige wapen dat het volk van God in handen heeft: het gebed. De duivel kent de kracht van dat wapen, en er is hem veel aan gelegen het uit te schakelen. Daniël was een bidder, dat was zijn kracht, en als hij van dat gebed afgehouden zou kunnen worden zou dat heel veel

waard zijn. Overigens, de duivel heeft er nog stééds belang bij om het wapen van het gebed bij Gods volk uit te schakelen.. We moeten er maar op rekenen dat hij ook ons zal proberen van het gebed af te houden. Als dat lukt is er voor hem veel gewonnen, want daarmee heeft hij ons afgesneden van onze hemelse krachtbron! Op ons zelf zijn we zwak en staan we onbeschermd tegen al zijn aanvallen, daarom zal hij het echt niet nalaten. De duivel is overtuigd van de kracht van het gebed, zijn wij dat ook? Ik las ergens: ‘wanneer hebben wij voor het laatst gebeden, echt gebeden zoals Daniël, zodat de hemel het hoort en de duivel er last van heeft?’.

6:11 *“Zodra Daniël vernomen had dat het bevelschrift geschreven was, ging hij naar zijn huis; nu had hij in zijn bovenvertrek open vensters aan de kant van Jeruzalem; en driemaal daags boog hij zich neder op zijn knieën en bad en loofde zijn God, juist zoals hij dat tevoren placht te doen.”* Een bovenvertrek was een kamer gebouwd op het platte dak van een Oosters huis (Elisa had zo’n kamer als hij in Sunem logeerde en waarschijnlijk bedoelde de Here Jezus ook zoiets toen Hij het had over het gebed in de binnenkamer). ‘Aan de kant van Jeruzalem’: zie 1 Kon. 8:46-50, ‘driemaal daags’: zie Psalm 55:18.

Met het overnemen van de macht van Babel door de Meden en Perzen kwam de tijd van de vervulling van Gods belofte van terugkeer voor Gods volk dichterbij. Daniël is daar vast biddend mee bezig geweest. Juist daarom was de satan er zoveel aan gelegen om dat gebed van die Daniël te stoppen. Hier was iemand die God herinnerde aan zijn beloften, die smeekte om de vervulling daarvan, om de herbouw van de stad en de tempel (waarvan de satan juist zo blij was dat die in puin lagen), dat was heel gevaarlijk voor de satan, vandaar die aanval! Maar Daniël ging door met zijn gebed ‘juist zoals hij dat tevoren placht te doen’... Met alle gevolgen van dien. De rijksbestuurders hadden Daniël precies waar ze hem hebben wilden, en volgens plan leverden ze hem uit aan de koning, die ondanks dat hij dit totaal niet gewild had, niet onder zijn eigen wet uitkon (vers 15,16).

6:17 *“Daarop gaf de koning bevel en men haalde Daniël en wierp hem in de leeuwenkuil. De koning nam het woord en zeide tot Daniël: Uw God, die gij zo volhardend dient, die bevrijde u!”*

We mogen er van uit gaan dat deze heidense koning dit echt meende: de God die u zo onveranderlijk dient, die redde u. Het was een echt op redding hopen tegen beter weten in, want redding uit een leeuwenkuil dat kan helemaal niet. Je ziet die houding van de koning terug als hij na een nacht niet kunnen slapen (vers 19) heel vroeg in de morgen (vers 20) ‘inderhaast’ naar de leeuwenkuil gaat. Er is haast iets van de vrouwen die op de Paasmorgen naar het graf van Jezus gaan: hij weet dat het niet kan, maar toch moet hij er heen. Uit de verte roept hij al, terwijl zijn verstand zegt: wees toch wijzer. En toch roept hij in een wonderlijke hoop op God, die hij niet kent, maar die hij toch noemt ‘de levende God’:

6:21 *“Heeft uw God, die gij zo volhardend dient, u van de leeuwen kunnen bevrijden?”*

En dan komt het grote moment. Het blijkt dat er een God is die sterker is dan leeuwen, want: ‘toen sprak Daniël tot de koning’ (vers 22). Dat moet wat geweest zijn voor Darius! En weer komt een heidense koning tot een lofprijzing van de God van Israël:

6:27,28 *“Hij is de levende God, die blijft in eeuwigheid; zijn koningschap is onverderfelijk en zijn heerschappij duurt tot het einde; Hij bevrijdt en redt, en doet tekenen en wonderen in hemel en op aarde, Hij, die Daniël uit de macht der leeuwen heeft bevrijd.”*

En toch ligt de overwinning van Daniël niet in het feit dat hij gered werd uit de leeuwenkuil, dat hij mocht blijven leven, maar in wat er in vers 24, namelijk dat hij ondanks welke gevolgen dan ook ‘op zijn God had vertrouwd’. Hij had het geloof behouden en was gered, ook al zou hij gestorven zijn. Dat zien we terug in het Nieuwe Testament, als Paulus in 2 Tim. 4 in Rome is en weet dat de leeuwenkuil hem wacht (2 Tim. 4:6), maar vlak daarop met een duidelijke herinnering aan Daniël 6 schrijft: ‘ik ben uit

de muil van de leeuw verlost... en de Here zal mij behouden in zijn hemels koninkrijk brengen' (2 Tim. 4:17). Dat is óók verlossing uit de leeuwenkuil.

DANIËL 7

Met dit hoofdstuk begint het tweede gedeelte van het boek Daniël, waarin vier gezichten worden beschreven die Daniël in Babel heeft ontvangen. Zoals gezegd is dit deel van het boek Daniël veel minder bekend, en ook veel moeilijker te begrijpen dan het eerste deel. Er zijn mensen die het daarom liever overslaan. Toch is ook dit gedeelte van de Bijbel een stukje openbaring van de Here God, met de bedoeling dat we ervan zullen horen en dat we Hem daardoor meer leren kennen.

7:1 *“In het eerste jaar van Belsassar, de koning van Babel, zag Daniël een droom....”*

Belsassar, dat is de koning uit Daniël 5. Hij was de laatste koning van het Babylonische rijk, en we zitten dan zo rond het jaar 550 v. Chr. Het onderwerp van Daniëls droom is net als bij de droom van Nebukadnesar de opeenvolging van verschillende aardse rijken en de komst van een onvergankelijk hemels rijk, dat aan alle aardse macht een einde maakt.

7:2,3 *“Zie, de vier winden des hemels brachten de grote zee in beroering, en vier grote dieren stegen uit de zee op.”*

De vier winden des hemels zijn de winden van alle vier de hemelstreken. Zij zijn het die de zee in beroering brengen en alles aanrichten (vgl. bij de schepping: de Geest die over de wateren zweeft en alles tot leven roept). Deze winden hebben te maken met engelen, met boden van God, vgl. o.a. Psalm 104:4: “Hij maakt de winden tot zijn boden, laaiend vuur tot zijn dienstknechten” en Hebr. 1:7: “En van de engelen zegt Hij: ‘die zijn engelen maakt tot winden en zijn dienaars tot een vuurvlam’”. De winden staan in dienst van God. En de dieren die uit de zee opstijgen zijn afhankelijk van de winden die ze te voorschijn roepen, afhankelijk dus van God Zelf: God heeft alles wat hier gebeurt in zijn hand!

De zee is een beeld van de grote volkerenwereld die voortdurend in beweging is (waarin het steeds botst en kolkt, en waarin als de volken elkaar

naar de keel vliegen het soms lijkt of de storm van vier kanten tegelijk is losgebarsten). Van de vier dieren lezen we tenslotte dat ze na elkaar komen. Het zijn verschillende wereldrijken die achtereenvolgens uit de oorlogen tussen de volken te voorschijn komen (zie vs. 17).

7:4 *“Het eerste dier geleek op een leeuw, en het had adelaarsvleugels. Terwijl ik beleef toezien, werden het de vleugels uitgerukt, en werd het van de grond opgeheven en op twee voeten voereind gezet als een mens, en werd het een mensenhart gegeven.”*

Het eerste dier leek op een leeuw: een koninklijk dier (zie ook de adelaarsvleugels, en het gouden hoofd uit het beeld van Nebukadnesar: edelmetaal). Zijn twee vleugels werden uitgerukt: dat wijst op vernedering. En daarna werd het op voeten gezet en een mensenhart gegeven: dat doet denken aan Nebukadnesar (die eerst een dierenhart kreeg, en na vernedering weer menselijke waarde kreeg). Kortom: het eerste dier dat we zien opkomen staat voor het Babylonische wereldrijk.

Het uitrukken van de vleugels zou kunnen slaan op de beknotting van Babels macht in de latere jaren van het rijk, de tijd dat Daniël dit gezicht ontving. Het is in deze tijd duidelijk te zien dat het zo goed als gedaan is met Babels hoge vlucht. Babel wordt weer met beide benen op de grond gezet, en moet erkennen dat het geen Goddelijke, maar menselijke macht heeft en een mensenhart dat kan vrezen voor dreigende ondergang.

7:5 *“Het tweede dier geleek op een beer; het richtte zich op de ene zijde op, en drie ribben waren in zijn muil tussen zijn tanden; en men sprak tegen hem aldus: sta op, eet veel vlees.”*

Het tweede dier lijkt op een beer. Deze richt zich aan één zijde op. Volgens sommige uitleggers wijst dit op de tweezijdigheid in het rijk van de Meden en Perzen (het ene rijk kwam sneller op dan het andere, maar was minder machtig). Waarschijnlijker is echter een andere verklaring. Het optillen van twee poten aan één kant is namelijk de gewone manier van lopen voor een beer (een beer is een telganger, d.w.z. hij zet bij het lopen eerst de voor- en

achterpoot aan één kant vooruit, en vervolgens beide poten aan de andere kant). Wat we hier dus zien, is een beer in actie: klaar voor de aanval. Dat blijkt ook uit de andere dingen die ons verteld worden: hij had nog drie ribben van zijn vorige prooi tussen zijn tanden, en er wordt tegen hem gezegd: 'eet veel vlees'. De beer is agressief en vraatzuchtig. Deze trekken passen bij de veroveringszucht van de Meden en de Perzen. Sommige verklaarders zien in de drie ribben een verwijzing naar specifieke veroveringen van de Perzen (b.v. het Lydische rijk, het Babylonische rijk en Egypte), maar of je zo ver moet gaan, weet ik niet. In ieder geval past de beschrijving van dit dier wel perfect bij de situatie van het rijk van de Meden en Perzen: toen zij op het wereldtoneel verschenen hadden ze al heel wat veroveringen achter de rug.

7:6 *"Het **derde dier** was gelijk een panter; het had vier vogelvleugels op zijn rug en vier koppen. En aan hem werd heerschappij gegeven."*

Het derde dier leek op een panter (een snel dier), met vier vleugels (extra snel) en vier koppen (d.w.z. vier koningen, vier koninkrijken). Het moet hier gaan om het Grieks-Macedonische wereldrijk. Na de dood van Alexander de Grote werd zijn rijk in vieren verdeeld onder de Diadochen, dat zijn de vier koppen. De vleugels duiden op snelheid, en de verdubbeling van vleugels bij deze panter, duidt op de verbazingwekkende snelheid van Alexander de Grote's veroveringstochten.

7:7,8 *"Het **vierde dier** was vreselijk, schrikwekkend en geweldig sterk; het had grote ijzeren tanden: het at en vermaalde, en wat overbleef vertrad het met zijn poten; en dit dier verschilde van alle vorige en het had tien horens. Terwijl ik op die horens lette, zie, daartussen verhief zich een ander kleine horens, en drie van de vorige horens werden daarvoor uitgerukt; en zie, in die horens waren ogen als mensenogen en een mond vol grootspraak".*

Het vierde dier verschilde van alle vorige. Het is voor Daniël niet eens mogelijk een dierennaam te noemen. Wel viel zijn angstaanjagende aard op, en zijn ijzeren tanden en poten waarmee het alles vertrad. In dit vierde dier

met zijn gewelddadig karakter herkennen we het vierde rijk uit de droom van Nebukadnesar: het Romeinse rijk, dat bekend stond om zijn hardheid. Het dier had 10 horens, d.w.z. 10 koningen die uit dat vierde rijk voortkomen (vgl. de 10 tenen aan de voeten van het beeld van Nebukadnesar). Het gaat hier weer om de uitlopers van het Romeinse rijk, die doorlopen in onze tijd en er zullen zijn tot aan de wederkomst van Christus. Uit die 10 horens kwam volgens vers 8 een 11^e hoorn voort, die drie andere horens wegduwde en zelf steeds groter werd. Van deze hoorn staat er dat hij mensenogen had (hij keek als een mens, vriendelijk, aantrekkelijk), en een mond vol grootspraak (en in het boek Daniël is grootspraak steeds gericht tegen de Here God).

HET GEZICHT VAN DE VIER DIEREN:

	DIER	EIGENSCHAP	RIJK
1	leeuw	koninklijk	Babylonisch
2	beer	vraatzuchtig	Medisch-Perzisch
3	panter	snel	Grieks-Macedonisch
4	???	gewelddadig	Romeins

Na het opkomen van deze vier dieren wisselt het toneel in de droom: Daniël ziet nu hoe er voorbereidingen zijn voor het houden van een grote rechtszitting.

7:9 *“Een Oude van dagen zette Zich neder”*: vgl. Psalm 55:20: “Hij die van oudsher troont”: God als Koning en Rechter. Ouderdom is een teken van majesteit, het vraagt om eerbied. In Ezech. 1:15-28 staat de hemelse troon met dezelfde beelden beschreven als in Daniël 7 (raderen en vuurvlammen). Dezelfde beelden van het witte kleed en haar vinden we in Openb. 1:13. De duizenden voor de troon zijn engelen.

7:10 *“Een stroom van vuur vloeiده voor hem uit”*: vuur wijst op oordeel (vgl. 2 Petr. 3:7-10: ‘ten vure weggelegd voor de dag van het oordeel’, ‘de elementen zullen door vuur

vergaan'). Er staat van God dat Hij een verterend vuur is, d.w.z. Hij laat niet met Zich spotten. "*De boeken werden geopend*": zie Jes. 65:6, Mal. 3:16, Psalm 56:9, Openb. 20:12. Er zijn boeken waarin God alle dingen uit de wereldgeschiedenis heeft opgeschreven. Het gaat hier niet om het boek des levens, waarin de namen staan van degenen die bij God horen en mogen leven in eeuwigheid, maar het gaat om gedenkboeken waarin alle daden van de mensen staan opgetekend. Het zijn acten op grond waarvan rechtgesproken wordt.

7:11 Het dier werd gedood, en ook aan de overige dieren werd de heerschappij ontnomen. Het gericht maakt met de komst van het Messiaanse rijk een einde aan alle wereldse heerschappij die uit de mensen zelf opkomt.

7:13 "*Iemand gelijk een mensenzoon*": Hij is echt mens, maar daarmee is niet alles gezegd, want Hij komt '*met de wolken des hemels*'. De wereldmachten kwamen allemaal op uit de aarde, deze mensenzoon komt op de wolken uit de hemel (vgl. de steen die van boven af, zonder toedoen van mensenhanden loskwam en het beeld van Nebukadnesar vernielde).

Op zich is de uitdrukking 'mensenzoon' een heel gewone uitdrukking, met de betekenis van 'mens'. De uitdrukking 'zoon van' dient in het Hebreeuws en Aramees om een betrekking aan te geven: 'zonen der zangers', dat zijn mensen uit de groep van de zangers, kortgezegd: zangers. Zo is een 'zoon van mensen' iemand uit de groep van de mensen, kortgezegd: een mens. Toch staat hier 'gelijk' een mensenzoon, als een mens. In Math. 26:64 vinden we een verklaring van deze uitdrukking. Als de hogepriester aan de Here Jezus vraagt of Hij de Messias is, noemt Jezus Zichzelf de Zoon des mensen, die zit aan de rechterhand van God, en komt op de wolken des hemels. Jezus openbaart Zich op die manier als Degene die in Dan. 7:13 als de Messias getekend wordt. In vers 14 wordt van Hem gezegd:

7:14 *“Hem werd heerschappij gegeven en eer en koninklijke macht, en alle volken, natiën en talen dienden hem. Zijn heerschappij is een eeuwige heerschappij, die niet zal vergaan, en zijn koningschap is één dat onverderfelijk is”.*

Daniël is na alles wat hij gezien heeft ontsteld, en hij wil de betekenis van dat alles weten (vs. 16). Hij richt zich daarom tot ‘één van hen die daar stonden’ (waarschijnlijk één van de engelen die rondom de troon stonden), en deze geeft hem de uitleg te kennen. De vier grote dieren zijn vier koningen, vier rijken, die uit de aarde zullen opkomen (vs. 17). Uiteindelijk zal het koningschap echter gegeven worden aan de heiligen van de Allerhoogste (vs. 18). Hierin mogen we de gelovigen zien, die met Christus als de Mensenzoon zullen heersen (zie 2 Tim. 2:12, Openb. 22:5). Als Hem het koninkrijk wordt gegeven, delen ook zij daarin en zo zullen zij het koningschap bezitten, tot in eeuwigheid.

Na deze uitleg wil Daniël toch nog meer te weten komen over dat vierde dier, dat van alle vorige verschilde, en over de tien horens waarvan een 11^e hoorn zich verhief, een gevaarlijke hoorn met vriendelijke mensenogen, maar met tegelijk een spottende houding tegenover de Here God (vs. 19,20). Daniël noemt zelfs nog wat nieuwe trekken van die horen: hij zag er groter uit dan de andere horens (kennelijk werd de aanvankelijk kleine hoorn geleidelijk groter, totdat hij de andere overtrof), en hij voerde strijd tegen de heiligen en overmocht hen (vs. 21).

7:23 *“Hij sprak aldus: Dat vierde dier is het vierde koninkrijk, dat op aarde zal zijn, dat verschillen zal van alle (andere) koninkrijken, en dat de gehele aarde zal verslinden en haar zal vertreden en vermorzelen.”*

In het antwoord dat Daniël krijgt wordt nogmaals gezegd dat het vierde rijk verschillend zal zijn van alle andere. Dit verschil zit ‘m in de trekken die van het rijk worden genoemd; het verslinden en met voeten treden, de ijzeren tanden en koperen klauwen: gewelddadig en meedogenloos. Deze typering past bij het Romeinse rijk zoals we dat uit de geschiedenis kennen: geheel de toenmalig bekende wereld heeft onder de machtige scepter van Rome moeten

bukken, met niets ontziend geweld zijn alle volken onderworpen en men was meedogenloos in de hardheid waarmee men verzet wist te breken. De tien horens wijzen op de koningen, machten die uit dit vierde rijk zijn voortgekomen. Dit zijn de uitlopers van het rijk, de 10 tenen aan de voeten van het beeld van Nebukadnesar, die er nog zullen zijn als het wereldgericht wordt gehouden. Het vierde rijk omvat dus onze jaartelling tot aan de dag van het gericht! De tijd van het dier zelf hebben we gehad; we leven in de tijd van de 10 horens, en tenslotte zal die 11^e hoorn verrijzen.

7:25,26 *“Hij zal woorden spreken tegen de Allerhoogste, en de heiligen des Allerhoogsten te gronde richten; hij zal er op uit zijn tijden en wet te veranderen, en zij zullen in zijn macht gegeven worden voor een tijd en tijden en een halve tijd, dan zal de vierschaar zich nederzetten, en men zal hem de heerschappij ontnemen en hem verdelgen en vernietigen tot het einde.”*

De 11^e hoorn zal:

- **woorden spreken tegen de Allerhoogste**
- **de heiligen van de Allerhoogste te gronde richten**
- **erop uit zijn tijden en wet te veranderen** (vgl. Dan. 2:212: ‘de Here God, hij toch verandert tijden en stonden’; deze hoorn zal erop uit zijn dat in handen te krijgen) en het zal hem gegeven worden **voor een tijd, tijden en een halve tijd** ($1 + 2 + \frac{1}{2} = 3 \frac{1}{2}$, dit is de helft van 7 (het getal van de volheid van de tijd): d.w.z. geen volheid, maar de helft daarvan).

In Openbaring komt dit getal steeds terug als de tijd waarin Gods volk verdrukt wordt. Aan de ene kant wil $3 \frac{1}{2}$ zeggen dat het de helft van de volle tijd is, aan de andere kant betekent het ook: op het hoogtepunt (vgl. Psalm 102:25: ‘de helft mijner dagen’: in de kracht van mijn leven, als ik op het sterkst ben, zie curve). Samenvattend: op het hoogtepunt van het streven van deze hoorn zal zijn einde komen! Op het punt $3 \frac{1}{2}$ breekt zijn macht af. Uit

alles wat ons van deze 11^e hoorn verteld wordt, mogen we de conclusie trekken dat het hier gaat om het rijk van de antichrist:

- op het tijdstip van Christus' wederkomst is dit rijk er (vs. 25,26)
- de godslasterlijke houding (2 Thess, 2:4, Openb. 13:5,6)
- de strijd tegen de heiligen (Openb. 13:7)
- de ondergang van dit rijk bij Christus' wederkomst (2 Thess. 2:8, Openb. 19:20)

Ook dit rijk, het rijk van de antichrist, heeft zijn oorsprong in de politieke verhoudingen voortkomend uit het vierde rijk, en het zal hem lukken een veel grotere machtsconcentratie dan de andere rijken tot stand te brengen (drie horens moeten voor deze hoorn wijken). Verder zal het rijk verschillen van de vorige. Dat verschil zal te vinden zijn in de wijze van optreden, speciaal in het anti-goddelijke van dit rijk, zoals het in vs. 25 getekend wordt. Dit rijk keert zijn macht niet alleen tegen de andere rijken, maar vooral tegen de heiligen, tegen de kerk. Er wordt gesproken van het te gronde richten van de heiligen. Het woord dat gebruikt wordt betekent; 'verslinden, opmaken': het wijst op een langdurige onderdrukking en vervolging, vgl. Openb. 13:7,17. Over het veranderen van tijden en wet: als er van God staat in Dan. 2:21 dat Hij tijden en stonden verandert, dan betekent het hier dat de antichrist zal proberen het verloop van de wereldgeschiedenis naar zijn hand te zetten. Hij wil zich in Gods plaats stellen en het bestuur van de wereldgeschiedenis uit Gods hand proberen te rukken. Het veranderen van de wet wil zeggen dat hij zal proberen om voor het hele cultuurleven naar eigen wil de wet te stellen. Het zal daarbij vooral de bedoeling zijn om alle grondbeginselen van de samenleving waarin nog een christelijke geest doorwerkt uit te bannen (dit zien we gebeuren in onze tijd!). De antichrist wordt ook wel de wetteloze genoemd: 2 Thess. 2:8.

Maar op het punt 3 ½ zal zijn macht afbreken en zal men hem de heerschappij ontnemen (vs. 26).

7:27 *"En het koningschap, de macht en de grootheid der koninkrijken onder de ganse hemel zal gegeven worden aan het volk van de heiligen des Allerhoogsten: zijn koningschap is een eeuwig koningschap, en alle machten zullen het dienen en gehoorzamen."*

Met de vernietiging van de antichrist worden de rollen omgekeerd. Het koningschap valt nu aan de heiligen van de Allerhoogste toe. Het is het rijk van de Messias en zijn verlost en dat met de oordeelsdag intreedt. En dat koningschap is eeuwig van duur, het zal geen einde hebben zoals alle aardse rijken die achter elkaar opkwamen. Er zal geen enkele macht meer wezen die

ertegenover zal staan, maar de hele wereld zal aan die heerschappij ondergeschikt zijn.

7:28 *“Hier eindigt het bericht. Wat mij, Daniël, betreft, mijn gedachten ontstelden mij zeer, zodat mijn gelaatskleur verschoot; en ik bewaarde deze woorden in mijn hart.”*

Hoewel Daniël toch al heel wat had meegemaakt, heeft de boodschap hem ontsteld. Toch bewaart hij Gods woorden in zijn hart. Dat is kenmerkend voor Gods volk van alle tijden. Gods Woord biedt uitzicht in een donkere wereldgeschiedenis, en leert om vol te houden als de voorzegde dingen gebeuren. Van Spurgeon is bekend dat hij zei dat hij de krant las, om te zien hoe God de wereld regeert. En inderdaad zijn de grote lijnen waarlangs de wereldgeschiedenis zich afspeelt wel degelijk uitgestippeld. Wij weten bij het licht van de Bijbel vrij nauwkeurig waar het naar toe zal gaan. De wereldgeschiedenis heeft geen opgaande, maar een dalende lijn. De strijd tussen de wereldrijken zal uitmonden in een strijd tussen die wereldrijken aan de ene kant en het rijk van God aan de andere kant, waarbij voor Gods volk grote verdrukking staat te wachten. Maar het rijk van God zal overwinnen. Dat is het thema van het boek Daniël. Zowel in het eerste, als in het tweede deel.

DANIËL 8

8:1 *“In het derde jaar van de regering van koning Belsassar verscheen mij ... een gezicht, na het gezicht, dat mij eerder verschenen was.”*

Het gezicht dat Daniël eerder verschenen was is het gezicht uit Daniël 7, het gezicht van de vier dieren. Deze toevoeging geeft aan dat er een verband is tussen beide gezichten. Het gezicht van Daniël 8 sluit op het vorige gezicht aan, en geeft er een aanvulling op.

In dit gezicht bevindt Daniël zich aan de stroom de Ulai (vs. 2). Dit is een stroom die vanuit de Perzische golf loopt ten oosten van de burcht Susan. Aan de oostkant van deze stroom stonden de Meden en de Perzen (Daniël ziet hen als een ram) en aan de westkant de Grieken (een geitebok). Deze twee stonden tegenover elkaar.

8:3 *“Een ram stond voor de stroom; hij had twee horens ... de ene echter was hoger dan de andere, en de hoogste rees het laatst op.”*
De ram met de twee hoorns staat voor de Meden en de Perzen. Dat de ene hoorn sneller oprees, maar de andere hoorn hoger was, verwijst naar de snelle opkomst van het Medische rijk als eerste (de Meden brachten het Assyrische rijk ten val), maar de geweldige uitbreiding van het Perzische rijk daarna. Onder Cyrus nam dit rijk het Medische rijk in zich op en veroverde ook andere landen.

8:4 *“Ik zag de ram stoten naar het westen, naar het noorden en naar het zuiden, en geen enkel dier kon tegen hem standhouden ... en hij deed naar zijn welgevallen en maakte zich groot.”* De ram stootte naar drie windrichtingen (W, N en Z); hij stond immers zelf in het oosten (daar kwamen de Meden en de Perzen vandaan). Het Perzische rijk heeft inderdaad veroveringen gedaan in alle drie windstreken (Klein Azië, Armenië, Egypte); geen land was er tegen bestand. Het

‘zich groot maken’ is de kenmerkende trek van Babel die vanaf Gen. 11 te zien is. Dat wijst erop dat het nog steeds gaat om dat éne beeld dat Nebukadnesar zag. Achter al de verschillende rijken staat één geest: de geest van Babel.

8:5 *“Zie daar kwam een geitenbok vanuit het westen over de gehele aarde zonder de aarde aan te raken.”* De geitenbok staat voor het rijk van de Grieken. De opkomst van dat rijk ging heel snel (‘zonder de aarde aan te raken’). Er was eé;n opvallende hoorn, dit was het Macedonische rijk onder Alexander de Grote. Dat blijkt in vs. 8 wanneer die ene hoorn afgebroken wordt en uiteenvalt in vier horens: de verdeling van zijn rijk onder de vier Diadochen (zie verder bij vs. 21).

Daniël zag hoe de geitenbok met zijn hoorn de ram stootte en overwon (vs. 6-8). Hierna maakte ook de geitenbok zich bovenmate groot (vs. 8), maar toen hij machtig werd, brak de grote hoorn af en rezen in diens plaats vier horens op (het uiteenvallen van het Macedonische rijk onder de Diadochen). Uit één van die hoorns zag Daniël vervolgens een nieuwe hoorn voortkomen (vs. 9), die klein begon, maar die zeer groot werd en die streed tegen het zuiden, tegen het Oosten en tegen ‘het Sieraad’. Met het Sieraad wordt het land Kanaän bedoeld (vgl. Dan. 11:16,41, Jer. 3:19).

De hoorn waaruit een nieuwe hoorn groeide moet het Syrische rijk zijn, dit is op te maken uit vs. 22-26. En de hoorn die uit dat rijk voortkwam doelt op de Syrische koning Antiochus Epifanes, die regeerde van 175-163 v. Chr. Over deze Syrische vorst staat veel te lezen in de apocriefe boeken 1 en 2 Makkabeeën. Daniël zag dat deze hoorn klein begon (Antiochus was niet eens de wettige opvolger van zijn voorganger), maar dat hij eenmaal aan de macht gekomen zich steeds meer liet gelden.

8:10 *“Ja, zijn grootheid reikte tot aan het heer des hemels, en hij deed er van het heer, namelijk van de sterren, ter aarde vallen, en vertrapte ze.”* Het heer des hemels, dat zijn de sterren. In Daniëls tijd zagen de mensen machten achter de sterren.

En hier is een vorst die die machten naar beneden haalt en ze hoogmoedig vertrappt.

8:11,12 *“Zelfs tegen de vorst van het heer maakte hij zich groot, en Hem werd het dagelijks offer ontnomen en zijn heilige woning werd neergeworpen. En een eredienst werd in overtreding ingesteld tegenover het dagelijks offer; en hij wierp de waarheid ter aarde, en wat hij ook deed, gelukte hem.”* De vorst van het sterrenheer is God, die de sterren geschapen heeft en hun loopt bepaalt (zie Jes. 40:26). Het gaat hier dus om regelrechte opstand tegen God. De Here God werd het dagelijks offer ontnomen. Het dagelijks offer is het brandoffer dat volgens Ex. 29:38-42 en Num. 28:3-8 iedere morgen en avond moest worden gebracht (zie ook Ezra 3:5, Neh. 10:33, Ezech. 46:15). Dit offer werd aan God ontnomen, het offer werd dus niet meer gebracht. En Gods heilige woning is de tempel te Jeruzalem. Deze wordt terneer geworpen, dat wil zeggen (gedeeltelijk) verwoest. Deze dingen zijn als daden van Antiochus in de geschiedenisboeken terug te vinden. Tegenover het dagelijks offer stelde hij een andere eredienst in (met de bedoeling de ware godsdienst te doen verdwijnen), en ook dat is onder zijn bewind gebeurd.

Vervolgens hoorde Daniël ‘een heilige’ spreken (misschien is een engel bedoeld, misschien ook gewoon iemand uit het volk van God) en een andere heilige vragen: ‘hoelang zal dit gelden?’ (dat staken van het dagelijks offer en die andere dingen) (vs. 13). Het antwoord op deze vraag wordt vervolgens tot Daniël zelf gericht:

8:14 *“Tweeduizend driehonderd avonden en morgens; dan zal het heiligdom in rechten hersteld worden.”*

Letterlijk staat er: ‘avond en morgen 2300, en het heiligdom zal rechtgedaan worden’. De bedoeling is dat het 2300 maal hetzij avond, hetzij morgen worden zal, voordat aan de donkere tijd van vs. 10-12 een eind zal komen.

Met andere woorden: er zullen 1150 dagen verlopen. Dat hier niet in dagen geteld wordt, ligt aan de aard van de gebeurtenis: het staken van het offer, dat iedere morgen en ieder avond werd gebracht: 2300 maal zal dat dagelijks offer worden nagelaten. Daarbij staat de avond voorop, omdat in de Hebreeuwse tijdrekening de dag met de avond begint. Na het verstrijken van deze termijn zal het heiligdom weer hersteld worden.

Terwijl Daniël probeerde te begrijpen wat hij allemaal zag en hoorde, stond er al weer iemand anders voor hem (vs. 15). Vervolgens kwam er een voor Daniël verstaanbare stem die zei: 'Gabriël, doe deze het gezicht verstaan'. De man blijkt de engel Gabriël te zijn (we komen hem ook tegen in Dan. 9:21 en in het Nieuwe Testament als aankondiger van de geboorte van Johannes de Doper en van Jezus) en hij moet Daniël uitleg geven over het gezicht.

8:17 *"En hij kwam tot waar ik stond, en toen hij kwam, schrikte ik en wierp mij op mijn aangezicht, maar hij zeide tot mij: Versta, mensenkind, dat het gezicht doelt op de tijd van het einde".*

Voor de uitdrukking mensenkind: zie Ezech. 2:1,3. Daniël moet goed opletten omdat het gaat over de eindtijd. Wat is die eindtijd? Deze term komt alleen in het boek Daniël voor (Dan. 11:35,40, Dan. 12:4,9, Dan. 12:19). In Dan. 11:40 is duidelijk dat met de term een historisch moment bedoeld wordt, namelijk het einde van een deel uit de strijd tussen de koningen van het zuiden en van het noorden. Op de andere plaatsen is het moeilijk iets met zekerheid te zeggen. Duidelijk is echter dat de term eindtijd niet zonder meer wijst op wat men wel noemt het 'eschatologische einde', het einde van de wereld. De uitdrukking op zich wijst op het einde van een bepaalde tijd. Dat kan zijn het einde van een bepaalde historische periode, maar het kan ook zijn het einde van de hele wereldgeschiedenis (dan heeft het wel die bijzondere eschatologische betekenis). Welke van de twee hier aan de orde is, moet de uitleg van het visioen duidelijk maken. En dat gebeurt in vs. 19:

8:19 *"Zie, ik maak u bekend wat geschieden zal in het laatst van de gramschap; want het doelt op het tijdstip van het einde."*

Als het Oude Testament spreekt over gramschap, gaat het (behalve in één uitzondering, Hos. 7:16) altijd over de gramschap van God. Als er dus sprake is van gramschap zonder nadere aanduiding, kan ook hier alleen maar Gods gramschap bedoeld zijn. Maar wat betekent 'het laatst van de gramschap'? Blijkbaar moeten we denken aan het eind van een bepaalde straf en toorn van God. Het ligt dan voor de hand om te denken aan de Babylonische ballingschap waarin Daniël zat, en bij het einde van de gramschap aan het einde daarvan. Het gezicht ging bovendien over de triomfen van de Perzen en van de Grieken, en het is de onderwerping van Babel door de Perzen geweest die voor de Joodse ballingen terugkeer naar hun vaderland mogelijk maakte. Kortom: Gabriël gaat Daniël bekendmaken wat er gebeuren zal als de ballingschap ten einde loopt. De eindtijd van vs. 17 is dus niet de tijd van het wereldeinde, maar het einde van een historische periode: de ballingschap.

En dan volgt vanaf vs. 20 de uitleg van het gezicht dat Daniël gezien heeft. De ram met de twee horens doelt inderdaad zoals we gezien hebben op de Meden en de Perzen (vs. 20), en de geitenbok op de Grieken (vs. 21), en de grote hoorn op hun eerste koning, Alexander de Grote. Hij kwam in 336 v. Chr. op 20-jarige leeftijd aan de macht, had 3 jaar later al het geweldige Perzische leger vernietigd, en veroverde vervolgens in één mars de staten van het Middellandse Zee gebied, Egypte, Babel en de Oostelijke gebieden. Binnen 10 jaar was er een uitgebreider wereldrijk dan er ooit had bestaan. Op het toppunt van zijn macht werd Alexander echter ziek, en hij stierf toen hij 33 jaar oud was. Hij had geen zoon om hem op te volgen, zodat het rijk in vier delen werd verdeeld onder zijn veldheren:

Egypte	(Ptolemaeus)
Syrië	(Seleucus)
Macedonië	(Cassander)
Thracië	(Lysimachus)

Dat zijn de vier hoorns die uit de ene hoorn ontstonden, maar die geen van alle meer de kracht hadden die het rijk onder Alexander de Grote had (vs. 22).

In het laatst van hun koningschap zal er een koning opstaan die hard van aangezicht is en bedreven in listen (vs. 23). Dit is de kleine hoorn die als een soort zijtak uit één van de 4 hoorns voortkwam en steeds groter werd. Ook al wordt zijn naam niet genoemd, het is duidelijk dat het om Antiochus IV Epifanes gaat (175-164 v. Chr.). Hij was de zevende opvolger van Seleucus in het Syrische deel van het rijk. Hij regeerde dus inderdaad in de latere periode van de Diadochen-rijken.

8:24 *“En zijn kracht zal sterk zijn - maar niet door eigen kracht - en op ontstellende wijze zal hij verderf brengen, en wat hij onderneemt zal hem gelukken; machtigen zal hij verderven, ook het volk der heiligen.”*

Antiochus kwam dankzij intriges aan de macht (‘niet door eigen kracht’), en heeft die tactiek zijn hele loopbaan volgehouden, dat is in de geschiedenisboeken na te lezen. Hij heeft inderdaad verderf gebracht, vooral aan ‘de machtigen’, zijn politieke tegenstanders, en ‘het volk der heiligen’, het Joodse volk. Tegen deze twee groepen richtte zich zijn optreden in het bijzonder.

8:25 *“En door zijn sluwheid zal hij het bedrog dat hij aanwendt doen gelukken; hij zal zich in zijn hart verheffen en onverhoeds velen verderven. Ook tegen de Vorst der vorsten zal hij optreden, doch zonder mensenhanden zal hij vernietigd worden.”*

Een voorbeeld van Antiochus’ methode om ‘onverhoeds’, d.w.z. zonder dat men het aan zag komen mensen om te brengen staat beschreven in 1 Macc. 1:30-34. Zelfs tegen de Vorst der vorsten stond hij op. Want het optreden van Antiochus tegen de godsdienst van de Joden was in feite een optreden tegen God Zelf, die deze dienst had ingesteld. Antiochus’ eerste motief was om de Griekse cultuur ingang te doen vinden bij het Joodse volk, maar toen hij daarin tegenstand ondervond, werd hij steeds meer verbitterd en kreeg zijn optreden langzaam aan het karakter van regelrechte vijandschap. De tempel werd geplunderd, de Joodse eredienst verboden, alle Joodse religieuze gebruiken afgeschaft, de geschriften van het Oude Testament verbrand, en in de tempel werd een eredienst van heidens karakter ingesteld. Zo probeerde

hij met geweld de Joodse godsdienst uit te roeien. Maar uiteindelijk werd hij zoals vs. 25 zegt 'zonder mensenhanden vernietigd'. Antiochus is plotseling aan een geheimzinnige ziekte overleden. De heidense geschiedschrijver Polybius deelt mee dat Antiochus in waanzin gestorven is. Volgens Makkabeeën 6 is hij gestorven van schrik om berichten over de heldhaftige strijd van de Joden voor hun godsdienst.

8:26 *"En het gezicht van de avonden en de morgens, ..., dat is waarheid. Gij nu, houd het gezicht verborgen, want het ziet op een verre toekomst."*

We kunnen de voorspellingen die in het gezicht gedaan werden over Antiochus achteraf vrijwel letterlijk in de geschiedenisboeken terugvinden. Hoe zit dat nu met die 2300 avonden en morgens? Het is duidelijk dat het eindpunt van die 2300 het tijdstip is waarop de tempel werd hersteld. Daarvan weten we de datum, dat was op 25 december 165 v. Chr. Toen werd in de gerestaureerde tempel voor het eerst weer het dagelijks offer gebracht. Als we van hieraf 1150 dagen terugrekenen, komen we uit bij eind oktober 168 v. Chr. Zou dat de tijd zijn dat het dagelijks offer afgeschaft is? De geschiedenisboeken vermelden dat niet precies. We weten wel dat op 15 december 168 er een heidens altaar gebouwd werd op het joodse altaar, en we weten ook dat er al eerder een edict was waarbij de joodse eredienst werd verboden. Nog weer eerder was de komst van een zekere Apollonius naar Jeruzalem die veel Joden doodde en vreemde kolonisten in Jeruzalem bracht. Waarschijnlijk moeten we het beginpunt van de 1150 dagen ongeveer zoeken bij de komst van deze Apollonius in de stad Jeruzalem. Vanaf toen ging het met de vrijheid van de Joodse godsdienst zeer snel bergafwaarts.

Daniël moet het gezicht toesluiten, d.w.z. verzegelen, goed bewaren, omdat het nog vele dagen zal duren voor de openbaring in vervulling zal zijn gegaan. Het begin van de vervulling mag dan al wel snel komen, maar andere gebeurtenissen strekken zich uit over een lang tijdsverloop. Daarom moet Daniël de openbaring zorgvuldig bewaren, zodat ook in de ver verwijderde tijd, wanneer het laatste in vervulling zal gaan kan worden gezien hoe God alles lang tevoren heeft geopenbaard.

DANIËL 9

9:1-3 *“In het eerste jaar van Darius ... lette ik, Daniël, in de boeken op het getal van de jaren, waarover het woord des Heren tot de profeet Jeremia gekomen was, dat Hij over de puinhopen van Jeruzalem zeventig jaar zou doen verlopen. En ik richtte mijn aangezicht tot de Here God om te bidden en te smeken, in vasten en in zak en as.”*

Daniël bidt tot God vanuit de ballingschap omdat hij weet dat het einde van die ballingschap volgens Gods eigen belofte nabij moet zijn. Hij las dat in Jer. 29:10-14 en Jer. 25:10-12: 70 jaar zou het duren, en daarna zou er verlossing komen. Daniël zal ook gedacht hebben aan een bijbelgedeelte als 1 Kon. 8:46-53, en daaruit moed geput hebben om God te herinneren aan zijn belofte.

Het eerste jaar van Darius, de zoon van Ahasveros, uit het geslacht der Meden. Dit is dezelfde Darius als in Dan. 6:1, en het koningschap is dus van Babylonische handen overgegaan naar een koning uit het rijk van de Meden en de Perzen. En Daniël weet dat dit een belangrijk punt in de geschiedenis is, de troonswisseling is een aanwijzing dat de Here bezig is in vervulling te doen gaan wat Hij beloofd had. Het herstel van Jeruzalem zou onlosmakelijk verbonden zijn aan Babels ondergang. Welnu, Babel wás ten onder gegaan, nú mocht dus ook de verlossing van Jeruzalem verwacht worden. Daarom is Daniël nú in gebed. Hij gaat aan het werk met wat hij heeft gelezen, en pleit bij de Here God op de vervulling van Gods beloften. Zijn gebed staat in vs. 4-19 en het is een indrukwekkend gebed, ons tot een voorbeeld. Enkele dingen daaruit:

9:11 *“Ja, geheel Israël heeft uw wet overtreden en is afgeweken door niet te luisteren naar uw stem .Daarom is over ons uitgestort de met een eed bekrachtigde vloek, welke geschreven staat in de wet van Mozes...”* . Het volk had op de vervloekingen van de wet steeds ‘amen’ gezegd (zie o.a. Ex. 20, Lev. 26:14 e.v., Deut. 28:15 e.v.).

9:14 *“Daarom was de Here wakker om het onheil over ons te brengen; want de Here, onze God, is rechtvaardig in al de werken die Hij doet” . Gods hele bestaan berust op doen wat Hij zegt (vgl. Dan. 4:37).*

9:16 *“om onze zonden en om de ongerechtigheden onzer vadersen zijn Jeruzalem en uw volk tot een smaad geworden voor allen om ons heen”. Zie Klaagl. 2:15,16. Ook dit was van te voren voorzien: Jer. 18:16, 19:8, 25:9, Ezech. 22:4.*

9:19 *“O Here, hoor! O Here, vergeef! O Here, merk op! Treed handelen op; toef niet om uwszelfswil, mijn God, want uw naam is uitgeroepen over uw stad en over uw volk”. God naam is over de stad uitgeroepen, dat is de reden om tóch weer om te zien naar Jeruzalem. Zoals de situatie nu is, is het een smaad voor de naam van God (dat komt ook in onze tijd voor: dat de kerken gescheurd zijn, is een smaad voor de Naam van God, daarin is ook een vloek van God te zien).*

Daniël was nog bezig met zijn gebed, toen hij al een teken van verhoring ontving:

9:20-22 *“Terwijl ik nog sprak en bad en mijn zonde en de zonde van mijn volk Israël beled, en mijn smeking over de heilige berg mijns Gods uitstortte voor de Here, mijn God, ... , kwam de man Gabriël, die ik tevoren gezien had ... in ijlende vlucht tot vlak bij mij op de tijd van het avondoffer. En hij begon mij te onderrichten”.*

Precies op de tijd van het avondoffer kwam de engel Gabriël bij Daniël om Gods antwoord op zijn gebed te brengen. Sommigen zeggen: hier is een bewijs dat het boek Daniël historisch niet klopt, want tijdens de ballingschap werd het avondoffer helemaal niet gebracht. Maar dat is natuurlijk onzin. Daniël weet heel goed het tijdstip van het avondoffer en dat is nu precies de tijd van Gabriëls verschijning. Het kan trouwens heel goed zijn dat Daniël gewend was te bidden op de tijd van het avondoffer. Dat Gabriël op deze tijd

komt is mooi omdat Daniëls gebed daar ook over ging, het herstel van de verwoeste tempel en het herstel van de offerdienst! Uit vs. 23 blijkt trouwens dat de Here God nóg sneller dan Gabriëls komst al bezig was met de verhoring van Daniëls gebed!

Vanaf vs. 24 begint de openbaring die Gabriël aan Daniël mag doen en die misschien wel de moeilijkste plaats uit het hele Oude Testament is. Over de verklaring is best iets te zeggen, maar geen enkele verklaring kan alle moeilijkheden oplossen - ons kennen is hier echt 'ten dele'. Het is wel goed vooraf een paar dingen te bedenken. Ten eerste: als er getallen genoemd worden, is het niet de bedoeling daarmee precies te willen vaststellen hoe laat het is op Gods klok; Gods openbaringen hebben niet als doel dat te kunnen uitrekenen. En ten tweede: alles wat hier gezegd wordt is Gods antwoord op Daniëls gebed om vergeving en herstel van de tempeldienst. Als we die twee dingen vooraf bedenken gaan we bij de uitleg een veilige weg. Het antwoord dat Daniël van God krijgt valt in twee delen uiteen. Vs 24 geeft het antwoord in kort bestek, en vs. 25-27 laat vervolgens zien hóe die dingen zullen gebeuren. Twee maal dezelfde boodschap dus eigenlijk.

9:24 *"Zeventig weken zijn bepaald over uw volk en uw heilige stad, om de overtreding te voleindigen, de zonde af te sluiten, de ongerechtigheid te verzoenen, en om eeuwige gerechtigheid te brengen, gezicht en profeet te bezegelen en iets allerheiligst te zalven."*

Het is duidelijk dat deze woorden herinneren aan de 70 jaren uit de profetie van Jeremia waarmee Daniël in zijn gebed bezig was geweest. Tegelijk gaat het hier niet zomaar over 70 jaren, maar is er hier sprake van 70 'weken', letterlijk: 70 7-tallen. De vertaling 'weken' is niet zo gelukkig, want we moeten hier niet aan gewone weken denken. Het is waarschijnlijk het beste om de 7-tallen te verstaan als 'tijdruimten' van niet nauwkeurig bepaalde duur. Het woord 7-tal is dan gebruikt als beeld van een zekere eenheid vormend tijdvak. Als we de 7-tallen zo opvatten, dan staat er in de profetie dat er 70 tijdvakken zijn bepaald over Daniëls volk en stad. Het gaat hier kennelijk om een tijd die van bijzondere betekenis is voor het volk Israël en Jeruzalem.

Wat er zo bijzonder is aan die tijd, staat vervolgens beschreven in zes zinnen. De eerste drie zinnen horen bij elkaar en zeggen eigenlijk hetzelfde:

- om de overtreding teniet te doen ('te voleindigen')
- om de zonde weg te doen ('af te sluiten')
- om de ongerechtigheid te verzoenen.

Dat is dus het eerste wat er in die periode zal gebeuren. En het tweede staat in de volgende drie zinnen. Zij beloven:

- het brengen van eeuwige gerechtigheid (het gevolg van het verzoenen van de ongerechtigheid)
- de bezegeling van gezicht en profeet (d.w.z. dat wat door profeten en in openbaringen is voorzien zal waarachtig blijken te zijn; het gaat hier om de vervulling van profetische beloften)
- het zalven van iets allerheiligst

Dit laatste is het moeilijkst te begrijpen. De uitdrukking 'allerheiligst' komt van verschillende zaken voor in het Oude Testament (b.v. het altaar, de toonbroden, de offers, de tabernakel, de tempel enz.). Slechts op één plaats wordt het woord gebruikt voor personen, nl. in 1 Kron. 23:13 voor de priesters. In elk geval wordt de uitdrukking in het Oude Testament altijd gebruikt van dingen die behoren tot de eredienst. Met dat in het achterhoofd zullen we de uitdrukking hier het best kunnen lezen als een aankondiging van een nieuwe eredienst voor de Here God, die in de plaats van Israëls oude eredienst zal komen.

Wat willen deze zes zinnen nou samen zeggen? Het gaat over verzoening van de zonde en het brengen van een eeuwige rechtvaardigheid. Als dat gebeurd is zal daarmee ook een nieuwe dienst van God gekomen zijn. En deze dingen samen zal de volkomen vervulling van de gehele Oudtestamentische profetie zijn. Als Nieuwtestamentische christenen kunnen wij nu zeggen: dit verwijst naar de komst van de Here Jezus, die met zijn dood onze zonden verzoend heeft en ons eeuwige rechtvaardigheid gebracht heeft. Met zijn komst is ook de Nieuwtestamentische eredienst gekomen, als vervulling van de Oudtestamentische. Jezus Christus is de vervulling van de hele Oudtestamentische profetie. In antwoord op Daniëls schuldbelijdenis en gebed om herstel krijgt hij van God te horen dat er na verloop van een zeker tijdperk volkomen en waarachtige vergeving van zonden zal worden gebracht, waarmee heel de profetie in vervulling zal gaan! Ik las ergens dat

iemand vs. 24 zo heeft samengevat: *“Er is door God inzake uw volk en uw heilige stad een plan opgesteld, dat zich veel verder uitstrekt dan 70 jaar. wel over 70x7 jaar! En dát om een einde te maken aan de gevolgen van Israëls verbondsbreuk. Om de gevolgen van Israëls zonde op te ruimen. Om Israëls schuld te verzoenen. Om over Israël een gerechtigheid aan te brengen dat het niet verliest. Om de profetieën over Israëls herstel te vervullen en daardoor de waarachtigheid ervan te tonen. En om te zorgen dat er weer een gezalfd heiligdom zal zijn.”*

Vanaf vers 25 wordt de periode van de 70 7-tallen verder uit elkaar getrokken in drie verschillende perioden: een periode van zeven 7-tallen, een periode van 62 7-tallen en een periode van één 7-tal. Vervolgens wordt dan steeds omschreven waardoor die perioden zich zullen kenmerken.

De eerste periode:

9:25 *“vanaf het ogenblik dat het woord uitging om Jeruzalem te herstellen en te herbouwen tot op een gezalfde, een vorst, zijn zeven weken”*

Bij het woord dat uitging om Jeruzalem te herstellen zullen we aan een profetie moeten denken waarin Jeruzalems herbouw wordt aangekondigd. Te denken is aan Jer. 29:10 en Jer. 30:31. De vraag is nu wie de gezalfde is waar het over gaat. Het meest voor de hand ligt om te denken aan koning Cyrus. Hij was degene die de Joden toestemming gaf om terug te keren naar Jeruzalem, waarmee hij de profetie van Jeremia in vervulling deed gaan. Ook in Jer. 45:1 wordt voor hem het woord ‘gezalfde’ gebruikt. Bovendien stond hij duidelijk op de scheidslijn van twee perioden: de periode van de ballingschap en de periode waarin Jeruzalem herbouwd kon worden. De eerste periode loopt dus vanaf het ogenblik dat Jeremia de profetie van 29:10 uitsprak, tot het optreden van koning Cyrus.

De tweede periode:

9:25 *“en tweeënzestig weken lang zal het hersteld en herbouwd blijven, met plein en gracht, maar in de druk der tijden.”*

Dit is de periode van Jeruzalems herstel en opbouw. In deze periode komt de herbouw tot stand en blijft de stad op die manier voortbestaan. Maar wel met plein en gracht en in de druk der tijden, dat wil zeggen: bedreigd. Dit geeft de moeilijke omstandigheden aan waaronder de teruggekeerde ballingen verkeerden (zie het boek Ezra en Nehemia). Het antwoord op Daniëls gebed luidt dus: het zal inderdaad tot herstel komen en daarmee zal de profetie van Jeremia in vervulling gaan. Maar dit is nog maar een gedeelte van de vervulling, en ook een gedeelte van wat er over de toekomst te zeggen is.

De derde periode:

9:26 *“En na de tweeënzestig weken zal een gezalfde worden uitgeroeid, terwijl er niets tegen hem is; en het volk van een vorst die komen zal, zal de stad en het heiligdom te gronde richten, maar zijn einde zal zijn in de overstroming; en tot het einde toe zal er strijd zijn: verwoestingen, waartoe vast besloten is.”*

Wie is deze gezalfde die wordt uitgeroeid? Sommige uitleggers zoeken hem in de tijd van Antiochus Epiphanes, en denken dan bijvoorbeeld aan de hogepriester Onias die in 175 v. Chr. uit zijn ambt werd gezet en later vermoord. Maar was dit echt een gebeurtenis van zo grote betekenis dat hij hier als keerpunt in de geschiedenis geprofeteerd wordt? Er waren in die tijd aan de lopende band gruwelijke moorden. Nee, om te weten over wie hier gesproken wordt, moeten we in het achterhoofd de periode van de 70 7-tallen houden. Volgens vers 24 loopt die periode uit op de vervulling van de gehele Oudtestamentische profetie. We zitten nu in het laatste 7-tal, dus vlak voor die vervulling. Het is heel waarschijnlijk dat in dit vers bedoeld wordt op de kruisdood van Christus, dé Gezalfde van God. Deze kruisdood maakte alles waar vers 24 over spreekt mogelijk: de tenietdoening van de overtreding, het wegdoen van de zonde, de verzoening van de ongerechtigheid en het brengen van eeuwige gerechtigheid.

En toch is met Christus' komst in de wereld het verdriet en de moeite nog niet over. Er komt nóg een periode van verdrukking tot aan het einde van de wereld. Het is de periode van het Romeinse Rijk met zijn gruweldaden (weer verwoesting van Jeruzalem en de tempel) en zijn anti-christelijke uitlopers

die reiken tot aan de wederkomst van Christus. Tot aan die wederkomst zal er grote strijd zijn, maar het is op Gods kalender maar één 7-tal lang, het is een korte tijd nog voor de volkomen vervulling. De laatste periode omvat de tijd van Christus' komst op aarde, zijn dood aan het kruis en de tijd tot aan zijn wederkomst, met alle moeiten die het volk van God daarin nog te wachten staan. Enerzijds hoort Daniël in antwoord op zijn gebed om Israëls herstel dat dit herstel er ook inderdaad zal komen, maar anderzijds dat dit eerste herstel slechts tijdelijk is en dat er ook weer een ondergang zal komen. Toch zal het door dit alles heen gaan naar de volkomen en totale vervulling van Gods beloften: vergeving van zonden, herstel van gerechtigheid en een totaal nieuwe manier van omgang tussen God en zijn volk. Met Christus' komst is dit in principe gegeven, bij zijn wederkomst zullen we het ten volle mogen beleven.

DANIËL 10

Daniël 10, 11 en 12 vormen samen het laatste gezicht van het boek Daniël. Dit gezicht omspannt de hele wereldgeschiedenis vanaf de tijd van Daniël tot aan de wederkomst van Christus. Daniël ontving dit gezicht in het derde jaar van koning Kores, op de op de 24^e dag van de eerste maand. Met behulp van de geschiedenisboeken kunnen we dat vrij precies dateren: maart 536 v. Chr. Daniël was toen ver in de 80.

10:2 *“In die dagen bracht ik, Daniël, drie volle weken door met rouw bedrijven”.*

Daniël ontving het gezicht nadat hij drie weken gevast en gebeden had. Tijdens deze drie weken werd het joodse Pascha gevierd (de 14e-21e van die maand), maar Daniël vierde het kennelijk dit jaar niet mee. Wat was de reden van zijn vasten? Uit het verdere verhaal blijkt dat Daniël bezorgd is om hoe het verder zal gaan met zijn volk en dat hij reden ziet tot verootmoediging voor God (vs. 12,14). Is dat niet raar in deze tijd? Het is het derde jaar van Kores, dat wil zeggen: twee jaar nadat de Joden terug mochten keren naar het beloofde land. Je zou zeggen: er is juist reden tot blijdschap.

Toch was alles niet zo rooskleurig. Inderdaad heeft Daniël mogen zien dat zijn volk weer naar huis mocht terugkeren. Maar hij heeft ook gezien dat maar een klein deel van de weggevoerden ook daadwerkelijk terugging. Het grootste deel van zijn volksgenoten had het goed in Babel en bleef liever daar. Ze hadden niet zoveel belang bij Jeruzalem. Bovendien had Daniël gehoord dat het met het teruggekeerde deel van het volk ook niet goed ging. Van de tempel lag er alleen nog maar een fundament. En door allerlei tegenwerking was het groepje teruggekeerden ontmoedigd en deed niet zoveel meer (zie de boeken Haggai en Zacharia). Wat moest er zo van zijn volk terechtkomen? Kennelijk is dat de vraag waar Daniël mee zit, want op die vraag krijgt hij een antwoord.

10:4,5 *“Op de 24^e dag nu van de eerste maand, terwijl ik mij aan de oever van de grote rivier, dat is de Tigris, bevond, sloeg ik mijn*

ogen op en zie, daar zag ik een man in linnen klederen gekleed en de lendenen omgord met goud van Ufaz..."

Drie weken lang komt er geen enkele reactie op Daniëls gebed (vgl. dat eens met Dan. 9, waar het antwoord al kwam toen Daniël nog maar net begonnen was!). Maar als Daniël na drie weken aan de oever van de Tigris staat, verschijnt hem plotseling een gestalte. Het is bijzonder dat hier de Tigris genoemd wordt, want normaal is de grote rivier de rivier de Eufraat, de grensrivier met het land Israël. Misschien staat Daniël vóór de grote rivier (de Eufraat), bij de Tigris: d.w.z. aan de grens van het beloofde land, maar aan de kant van Babel.

Aan de hand van de beschrijving van de gestalte zou je haast denken aan de verschijning van de Here Jezus zelf (Openb. 1:13-15), maar deze figuur moet wel een engel zijn, dat blijkt later. Zijn verschijning is wel vol van hemelse majesteit en doet het gezelschap waarin Daniël is vluchten (vs. 7). Daniël zelf verschiet van kleur en zijn benen weigeren dienst. Op het moment dat de man gaat praten valt hij zelfs bewusteloos op de grond. Is deze man de engel Gabriël? Je zou verwachten dat Daniël hem dan herkend had. Waarschijnlijk is het één van de engelen die de Here God dagelijks uitzendt 'ten dienste van hen die het heil beërven'. En als zijn majestueuze verschijning aan Christus doet denken, is dat omdat hij rechtstreeks van de troon van God vandaan komt. Als je Daniëls reactie ziet (Daniël, die inmiddels al wel wat gewend was!), kom je onder de indruk van de heiligheid en majesteit van de hemel en de grote afstand tussen de hemel en ons (vgl. ook de reactie van de herders in Luc. 2). Als een engel dit teweeg brengt, hoe groot moet dan God Zelf zijn!

10:12 *"En hij zeide tot mij: Vrees niet, Daniël, want van de eerste dag af, dat gij uw hart erop gezet hadt om inzicht te verkrijgen en om u voor uw God te verootmoedigen, zijn uw woorden gehoord, en ik ben gekomen op uw woorden."*

Vanaf de eerste dag dat Daniël begon met bidden blijken Daniëls woorden al door de Here te zijn gehoord, en blijkt Hij zijn engel te hebben gezonden. Al die tijd dat Daniël bad en zich afvroeg: 'hoort de Here mij wel?', was de hemel al bezig met de verhooring, al merkte Daniël daar niets van. Dat kan

dus kennelijk, dat wij denken dat God ons niet hoort, maar dat er ondertussen heel wat gebeurt. Wat was hier aan de hand?

10:13,14 *“Maar de vorst van het koninkrijk der Perzen stond 21 dagen tegenover mij; doch zie, Michaël, één der voornaamste vorsten, kwam mij te hulp, zodat ik daar bij de koningen der Perzen de overhand behield; en ik ben gekomen om u te verstaan te geven wat uw volk in het laatst der dagen overkomen zal”.*

De engel die door God naar Daniël is gezonden blijkt te zijn tegengehouden door de vorst van het koninkrijk van Perzië. Is deze vorst koning Kores? Die wordt echter normaal anders aangeduid. Bovendien: kan een mens een engel van God tegenhouden? Wat verder opvalt is dat ook Michaël met het woord ‘vorst’ wordt aangeduid. En van Michaël weten we dat hij een engel is. Telkens als Michaël voorkomt in de bijbel is er sprake van een gevecht in de geestelijke wereld. De engel Gabriël is de ‘vriend van God’, de engel Michaël is de strijder voor God. Zijn naam betekent: ‘wie is als God?’. Hij is de generaal van de hemelse strijdkrachten die het opnemen voor de eer van God. En ieder die tegen God op wil staan krijgt met hem te maken. Meermalen is hij de regelrechte tegenstander van het hoofd van de gevallen engelen (Judas: 9, Openb. 12:7). Als we dit bedenken, moet de vorst van het koninkrijk der Perzen ook wel een engel zijn. Een kwade engel, een gevallen engel die de kant van satan heeft gekozen. Dat die engel ‘vorst’ wordt genoemd wijst op zijn macht (de bijbel noemt de bozen geesten ook ‘machten en overheden’; je moet ze niet onderschatten).

Deze kwade engel is de vorst van Perzië. Wat moeten we ons daar bij voorstellen? Kennelijk is het zo dat er boze geesten staan op strategische punten in de wereld. Deze boze geest doet zijn werk aan het hof van Perzië (zoals een ander aan het hof van Griekenland werkt, zie vs. 20). Hij beïnvloedt de meningsvorming aan het hof, gericht tegen Gods werk en tegen Gods volk (vgl. ook 24:21). Zijn taak was dus het Perzische volk te beïnvloeden ten ongunste van de Joden en hij had geprobeerd de engel die aan Daniël bericht moest brengen tegen te houden.

Wat blijkt dus? Toen Daniël bad om de voortgang van Gods werk met zijn volk had God onmiddellijk een engel gezonden naar Daniël. Maar voordat deze Daniël kon bereiken moest hij 21 dagen (precies de 3 weken die voorbij gegaan waren!) strijd leveren tegen een boze geest. Pas nadat generaal Michaël er aan te pas was komen kon de boze geest voor een tijdje overwonnen worden en kon de engel naar Daniël komen. Al die tijd dat Daniël geen antwoord op zijn gebed kreeg, werd er in de hemel hard gewerkt om zijn gebed te verhoren. Daar wist Daniël niets van, maar voor ons is het opgeschreven zodat we ervan zouden leren. Daniël 10 openbaart ons iets van de strijd in de hemelse gewesten. En die strijd is er vandaag nog. Het Nieuwe Testament zegt dat wij hebben te strijden niet tegen vlees en bloed, maar tegen de overheden, de boze geesten in de hemelse gewesten. En die strijd begint met gebed, want op ons gebed brengt God de engelen in beweging!

10:20,21 *“Toen zeide hij: Weet gij, waarom ik tot u gekomen ben? Terstond moet ik terugkeren om met de vorst der Perzen te strijden, en zodra ik uitgegaan ben, zie, dan zal de vorst van Griekenland komen -; nochtans zal ik u mededelen wat geschreven staat in het boek der waarheid”*

De engel maakt duidelijk dat hij na zijn gesprek met Daniël weer zal terugkeren tot de strijd met de boze geest van de Perzen. En als hij deze definitief heeft versalgen, zal er een nieuwe vijand op het toneel treden: de boze geest die invloed uitoefent bij de Griekse heerschappij. En ook daarmee zal hij moeten strijden. Maar voordat dit alles gebeurt, zal hij Daniël bekend maken hoe het in de toekomst met Gods volk zal gaan. Het boek der waarheid is het boek waarin de heilsraad van God staat opgetekend, het is het boek met zijn raadsbesluiten, die niemand ooit kan veranderen.

Het Nieuwe Testament leert ons nog meer over dat boek. In Openb. 5 zien we Johannes vol zorg over de toekomst van Gods kerk. En Johannes ziet ook dat boek. Maar hij ziet meer. Hij ziet dat het boek wordt gelegd in de handen van het Lam. En het Lam, de verhoogde Christus, opent de zegelen. Hij is de uitvoerder van Gods raad die in het boek beschreven is. Daarom kan tegen Daniël gezegd worden ‘vrees niet’ en tegen Johannes ‘ween niet’. Gods plan, Gods toekomst ligt in de handen van onze Heiland en Verlosser.

DANIËL 11

11:1,2 *“Ik echter, ik stond in het eerste jaar van Darius de Meder hèm tot een helper en toevlucht -. Nu dan, ik zal u de waarheid bekendmaken...”*

De engel maakt zich nog wat nader bekend: hij hoort tot de hemelse strijdkrachten die een rol spelen in de strijd op aarde. Het is alsof hij Daniël wil bemoedigen door hem erop te wijzen dat hij ook al een rol speelde bij het optreden van Darius toen die aan de macht kwam. Bij de wisseling van de macht in Babel waren het engelen die Gods volk hebben geholpen! Het valt op dat deze engel het hele geschiedenisprogramma van God in zijn hoofd heeft. Engelen hebben de taak om ervoor te zorgen dat de stroom van de geschiedenis niet buiten de door God gestelde oevers treedt. Er zit een plan achter de gebeurtenissen op aarde, en dat plan wordt in vers 2 aangeduid met ‘de waarheid’ (zie Dan. 10:21). Daniël krijgt hier te horen van Gods raadsbesluit, waarvan Psalm 33 zegt dat niemand dat kan keren. Voor alles wat hierna gezegd gaat worden geldt: God is er bij. Dat moeten we vasthouden voor het vervolg.

Met vers 2 begint dan het eigenlijke gezicht dat, zoals gezegd, een groot tijdsbestek omspannt. Het is een overzicht van de wereldgeschiedenis, maar op een manier die totaal verschilt van de geschiedenisboeken. Het is wereldgeschiedenis door een bepaalde bril gezien: die van Gods plan met zijn volk. Daniël wist ook dat het daarom ging, maar wij weten veel meer dan Daniël van de betekenis van het gezicht, vanwege de vervulling die we gezien hebben in de loop van de geschiedenis. Daniël hoort bij die profeten waarvan 1 Petr. 1:10 zegt dat zij ernaar gezocht hebben op welke tijd de Geest van Christus in hen doelde, maar dat zij met hun profetieën óns dienden.

Het gezicht van Daniël 11 kunnen we als volgt indelen:

- vers 1: inleiding
- vers 2: het Perzische Rijk
- vers 3-4: het Griekse Rijk
- vers 5-20: de Didaochenrijken van Egypte en Syrië

vers 21-45: Antiochus IV Epifanes van Syrië

De inleiding van vers 1 hebben we al gehad, daarom nu:

Het Perzische Rijk

11:2 *“Zie, nog drie koningen zullen in Perzië opstaan, en de vierde zal grotere rijkdom bezitten dan alle anderen, en als hij sterk geworden is door zijn rijkdom, zal hij alles in beweging brengen tegen het koninkrijk van Griekenland.”*

Het hele Perzische rijk wordt met één vers afgehandeld. Het hele zilveren rijk uit Nebukadnesars droom heeft in Gods raadsbesluit kennelijk niet zo'n grote plaats. Ook worden niet alle Perzische koningen genoemd, het gaat eigenlijk alleen om de vierde koning. Uit wat van hem beschreven staat blijkt dat hiermee Xerxes (of zoals de bijbel hem noemt: Ahasveros) wordt bedoeld. Hij beschikte over geweldige rijkdommen waardoor hij in staat was een machtig leger op de been te brengen tegen Griekenland (rond 480 v. Chr.).

Het Griekse Rijk

11:3,4 *“En er zal een heldhaftige koning opstaan, die met grote heerschappij zal regeren en doen zal wat hem goeddunkt. Maar nauwelijks is hij opgestaan, of zijn koninkrijk zal verbroken worden en verdeeld naar de vier windstreken des hemels; doch niet aan zijn nakomelingen en zonder de macht waarmee hij heerste...”*

Dit gaat over Alexander de Grote. Zijn snelle opkomst en vroege dood zijn al vaker aan de orde geweest in de gezichten van Daniël. Ook vers 4 spreekt weer van zijn abrupte dood (op 33-jarige leeftijd) en het verdelen van zijn koninkrijk onder vier opvolgers (de Diadochen) die geen van allen meer de macht hadden die Alexander zelf had gehad. Hoe de vier rijken 'naar de vier windstreken' verdeeld werden zijn we ook al eerder tegengekomen:

- Egypte (onder Ptolemaeus)
- Syrië (onder Seleucus)

- Macedonië (onder Cassander)
- Thracië (onder Lysimachus)

De Diadochenrijken van Egypte en Syrië

Nu wordt er ingezoomd op twee van de vier zojuist genoemde rijken, namelijk Egypte (het 'Zuiden') en Syrië (het 'Noorden'). Achtereenvolgens komen een heleboel koningen van het Zuiden en van het Noorden aan bod. Dit loopt van vers 5 - vers 20, een lang gedeelte dus. Is dit gedeelte van de geschiedenis nou zoveel belangrijker dan het hele Perzische en Griekse Rijk bij elkaar? Nee, maar heel dat grote wereldgebeuren van Xerxes en Alexander de Grote ging min of meer aan Israël voorbij. Wat er nu volgt raakt Israël echter veel directer. Dat blijkt al uit de namen die aan Egypte en Syrië gegeven worden: het Zuiden en het Noorden. Dat zijn namen die uitgaan van de positie van Israël: in het zuiden ligt Egypte, en in het noorden ligt Syrië.

11:5 *“Dan zal de koning van het Zuiden sterk worden, maar één van zijn oversten zal hem in sterkte overtreffen en heersen...”*

De koning waarmee de geschiedenis begint is Ptolemeüs van Egypte. Hij was één van de vier generaals van Alexander die na zijn dood het rijk verdeelden. Tegenover hem staat een zekere Seleucus, die oorspronkelijk één van zijn aanvoerders was, maar die Babel wist te veroveren en van daaruit de grondslag voor het Syrische rijk legde dat uiteindelijk groter werd dan Egypte. Tussen deze twee rijken was het continu oorlog.

11:6 *“En na verloop van jaren zullen zij zich verbinden: de dochter van de koning van het Zuiden zal komen tot de koning van het Noorden om een vergelijk te treffen, maar zij zal de sterkte van haar macht niet behouden, evenmin zal zijn macht standhouden; zij zal worden prijsgegeven, zo ook degenen die haar brachten, hij die haar verwekte, en hij die haar verwierf.”*

Hier lezen we dat Noord en Zuid vriendschap sluiten. Dit gebeurde onder de koningen Ptolemeüs II en Antiochus II. De Syrische koning Antiochus trouwde met een dochter van zijn Egyptische collega: Berenice. Hij moest

daarvoor wel zijn eigen vrouw Laodice wegsturen, maar ja, politiek vraagt wel eens een offer. Helaas was het resultaat niet zoals gehoopt: de koning van Egypte stierf, Antiochus verzoende zich weer met zijn eerste vrouw, maar deze koesterde nog zo'n wrok tegen hem dat zij eerst Antiochus vergiftigde, toen het kind van Antiochus en Berenice vermoordde en uiteindelijk Berenice zelf met haar hele Egyptische hofhouding ombracht.

De familie van Berenice liet dit echter niet op zich zitten:

11:7 *“In die tijden zal een spruit uit haar wortels in zijn plaats oprijzen, en deze zal oprukken tegen het leger, de burcht van de koning van het Noorden binnentrekken en zegevierend daartegen optreden.... hij zal enige jaren zich van strijd tegen de koning van het Noorden onthouden, daarna zal deze het koninkrijk van de koning van het Zuiden binnenvallen, doch naar zijn eigen land moeten terugkeren”.*

Een ‘spruit uit haar wortels’, dat is haar broer. Inderdaad weten we uit de geschiedenisboeken dat Ptolemeüs III van Egypte zijn zus gewroken heeft met een strafexpeditie tegen Syrië. Hij nam Syrië's machtigste steden in en keerde met een grote buit terug naar Egypte. Toen enige tijd later de volgende Syrische koning (Seleucus II) op zijn beurt in Egypte een slag wilde slaan, werd hij zo verslagen dat hij slechts met een restant van zijn leger terugkeerde in Syrië. Wat we hier zien is het begin van het steeds heen en weer walsen van de oorlogsmachine tussen Noord en Zuid. Het gaat in de volgende verzen aan één stuk door. Is er geen koning van het Zuiden onderweg naar het Noorden, dan is die van het Noorden wel onderweg naar het Zuiden. En Israël zit er steeds tussenin.

11:10-12 *“Dan zullen zijn zonen zich ten strijde rusten... één van hen zal tegen hem oprukken... en bij een hernieuwde stormloop komen tot aan zijn vesting. Dan zal de koning van het Zuiden verbitterd worden en uittrekken en strijden met de koning van het Noorden en deze zal een grote menigte op de been brengen, maar die menigte zal in zijn macht worden overgegeven. en wanneer die menigte is weggevaagd zal zijn hart zich verheffen; wel zal hij tienduizenden neervellen, maar toch niet sterk zijn”.*

Zonen van de verslagen Syrische vorst zagen weer kans een grote troepenmacht op de been te brengen, en één van hen (Antiochus III) rukte op naar Egypte en drong tot diep in Egypte door. Een veldslag volgde waarin de Egyptische koning Ptolemeüs IV won en duizenden Syriërs sneuvelden, maar Ptolemeüs verzuimde het succes door te zetten: toen Antiochus om vrede verzocht ging hij direct daarop in zodat hij de volle vrucht van zijn overwinning niet plukte.

11:13-16 *“En opnieuw zal de koning van het Noorden een menigte op de been brengen... en na verloop van jaren zal hij tegen hem oprukken met een groot leger en een geweldige trots. In die tijden nu zullen velen opstaan tegen de koning van het Zuiden; ook zullen gewelddadige mensen uit uw volk zich verheffen om een gezicht tot werkelijkheid te maken, maar zij zullen struikelen. En de koning van het Noorden zal komen, een wal opwerpen en een versterkte stad innemen; de strijdkrachten van het Zuiden zullen geen stand kunnen houden... En hij die tegen hem optrekt, zal doen wat hem goeddunkt, en niemand zal voor hem standhouden; hij zal vaste voet krijgen in het Sieraadland en verdelging zal in zijn hand zijn.”*

Antiochus van Syrië rukte opnieuw op in de richting van Egypte. Voor het eerst komt nu ook Israël zelf in het vizier. Er staat dat er gewelddadige mensen uit het Joodse volk zich zullen verheffen om een gezicht tot werkelijkheid te maken. Inderdaad weten we rond deze tijd van opstanden in Israël tegen de overheersing door Egypte. Het kan goed dat men zich hierbij heeft laten leiden door profetieën die men gelezen heeft of die door valse profeten verkondigd waren. Uiteindelijk zijn deze opstanden neergeslagen. Antiochus behaalde vele overwinningen en kreeg ook in het land van Israël vaste voet.

11:17-20 *“Dan zal hij ernaar streven om de macht te verwerven over het gehele koninkrijk van de ander en hij zal een vergelijk met hem treffen; een vrouw zal hij hem geven om het rijk te gronde te richten, maar dit zal niet slagen en hem niet tot voordeel zijn. En hij zal zijn aangezicht keren tegen de kustlanden en er vele veroveren, mar een bevelhebber zal hem met zijn smaad doen*

ophouden zonder dat hij hem diens smaad vergelden kan. Daarna zal hij zijn aangezicht keren naar de burchten van zijn eigen land - maar hij zal struikelen en vallen en niet meer gevonden worden. In zijn plaats zal iemand opstaan, die een afperser rondzendt door het heerlijkste deel van het koninkrijk, maar binnen enkele dagen zal hij verbroken worden, doch niet door toorn, noch door strijd”.

Antiochus botste op een bepaald moment op de Romeinen die bezig waren hun macht uit te breiden. Omdat hij bang was voor een oorlog op twee fronten besloot hij een verdrag met Egypte te sluiten en gaf hij zijn dochter Cleopatra aan de koning van Egypte tot vrouw. Dat leverde hem echter niets op. IN de strijd tegen de Romeinen leed hij een verpletterende nederlaag (190 v. Chr., slag bij Magnesia). Onder grote smaad keerde hij terug naar zijn land, gebukt onder een grote oorlogsschatting die hij moest betalen. Toen hij in zijn eigen land probeerde de middelen te vinden om die schatting te kunnen betalen en daarvoor zelfs een tempel wilde plunderen, werd hij door het volk gedood. Zijn zoon Seleucus IV kwam nu aan de macht onder moeilijke omstandigheden: hij moest nu voor de schatting zorgen. Hij benoemde een geldeiser om aan de benodigde middelen te komen, maar deze wilde liever zelf koning worden en vermoordde zijn opdrachtgever.

Dit is nu geschiedenisbeschrijving zoals de wereldgeschiedenis werkelijk is. Dit is de wereldgeschiedenis van boven af gezien: weinig verheffend, ontdaan van heldenverhalen. Het is een aaneenschakeling van geweld en macht. Van moord en leugen, overspel en ontrouw. Ten diepste is het ook ééntonig: het een opgaan, blinken en verzinken. Steeds maar weer opnieuw.

Wat moeten wij nu uit deze lange opsomming leren? Allereerst dat wat hier gebeurt te maken heeft met de strijd tussen het rijk der duisternis en het rijk van God. De vorst van de duisternis is aan het werk. Hij stelt alles in het werk om de weg naar Bethlehem te blokkeren voor Israëls verlosser (zie Openb. 12: als hij de vrouw die het Kind zal baren kan doden, hoeft hij geen strijd meer te voeren). Voor Gods volk is het een donkere tijd, ook in geestelijk opzicht. Het is een tijd van oorlogsdreiging en God lijkt een gepasseerd station. Dat was iets van Israëls oude geschiedenis. Zijn naam

komt nu niet voor. En juist om dát ongeloof te doorbreken is dit alles aan Daniël voorzeggd. Niet voor niets zijn gelovigen juist in donkere tijden door Daniëls profetieën getroost. Zij begrepen dat ondanks alles de geschiedenis God niet uit de hand is gelopen, maar dat Zijn raadsbesluit doorgaat, dwars daardoorheen. Dat gold voor deze donkere periode in Israëls bestaan, maar zo mogen wij vandaag ook nog tegen de wereldgeschiedenis aankijken. De tijd waarin wij leven is de tijd die voorafgaat aan de wederkomst van Christus. We mogen er wel op rekenen dat de duivel ook nu weer alles in het werk zal stellen om dat tegen te houden en voor die tijd zoveel mogelijk voor zich te winnen. Maar er is ook nu Gods raadsbesluit. En er zijn engelen die er in opdracht van God voor zorgen dat de stroom van de geschiedenis niet buiten de door God bepaalde bedding treedt. Het geloof ziet ondanks alles de hand van God, wiens naam in de wereld niet wordt genoemd.

Antiochus IV Epifanes van Syrië

De verzen 21-45 zijn helemaal gewijd aan koning Antiochus IV van Syrië. In het geheel van de wereldgeschiedenis zouden we de verzen van Daniël 11 anders ingedeeld hebben, maar vanuit het gezichtspunt van Israël is het wel te begrijpen dat hij zoveel aandacht krijgt. Het gaat hier over de koning die we al vaker zijn tegengekomen en die zo'n grote rol heeft gespeeld in Israëls geschiedenis. Het is de koning die model staat voor het Nieuwtestamentische spreken over de antichrist. Hij is de voorloper van de grote wetteloze die zich zal zetten op de plaats van God en Christus. En meer dan eens kun je bij het lezen van Daniël 11 de vraag stellen: over wie gaat het hier nu eigenlijk; over Antiochus of over de antichrist?

11:21 *“En in zijn plaats zal een veracht man opstaan, wie men de koninklijke waardigheid niet had toegedacht; onverhoeds echter zal hij komen en zich meester maken van het koningschap door slinkse streken”.*

Na de dood van Seleucus IV (zie vers 20), zou nu eigenlijk de wettige opvolger zijn 12-jarige zoon Demetrius zijn, maar deze was net naar Rome gestuurd als vervanger van Antiochus IV. Deze Antiochus was de broer van Seleucus en hij had als gijzelaar vastgezet in Rome als garantie dat de

oorlogsschatting werkelijk betaald zou worden. Antiochus was net op reis terug naar huis toen hij hoorde dat zijn broer vermoord was, en hij zag zijn kans schoon om de troon te bemachtigen die eigenlijk aan zijn neefje toekwam. Hij kwam als broer van de koning niet voor de troon in aanmerking. En het lag ook niet in de lijn van de verwachtingen dat hij daar terecht zou komen. Maar toch zat hij er. Alleen hierin al lijkt hij al op de antichrist: hij gaat stilletjes zijn gang en bereikt met vleierijen zijn doel.

11:22-24 *“Alles overstromende strijdkrachten zullen voor zijn aangezicht weggespoeld en vernietigd worden ja, ook een vorst van het verbond. En wanneer men met hem een verbond heeft aangegaan, zal hij bedrog plegen; zo zal hij omhoog komen en sterk worden, met weinig volk. Onverhoeds zal hij in de vruchtbaarste sterken van het landschap komen, en doen wat zijn vadersen noch zijn voorvadersen gedaan hebben: roof en buit en have zal hij voor zijn mannen uitstrooien; ook tegen de versterkte plaatsen zal hij plannen beramen - maar slechts voor een tijd”.*

Het liefst werkte Antiochus in stilte en probeerde hij mensen voor zich te winnen door omkoperij, maar als het moest gebruikte hij ook hard geweld. De vorst van het verbond, dat kan de hogepriester zijn (verbond van de Here), het kunnen ook koningen zijn met wie hij een verbond had. We weten inderdaad van een hogepriester die door Antiochus werd afgezet en vervangen door zijn broer die daarvoor betaalde, waarna er weer een ander kwam die nog meer bood voor het hogepriesterschap. Toch zou Antiochus slechts plannen beramen voor een tijd. Steeds weer horen we in Daniël van die bestemde tijd. Niet langer dan de Here heeft bepaald.

11:25-28 *“Ook zal hij zijn kracht richten tegen de koning van het Zuiden.. en de koning van het Zuiden zal zich ten strijde rusten met een uitermate groot leger, maar hij zal geen stand kunnen houden, want men zal plannen tegen hem beramen; zijn eigen tafelmanen zullen hem afbreuk doen en zijn leger zal wegspoelen en er zullen vele verslagenen vallen. En die beide koningen zullen kwaad in de zin hebben en aan één tafel gezeten zullen zij leugens spreken, maar het zal niet gelukken want nog toeft het einde tot de vastgestelde tijd. Dan zal hij naar zijn land*

terugkeren met rijke have en zijn hart zal zijn tegen het heilig verbond".

Toen Antiochus sterk genoeg was keek hij weer in de richting van het zuiden, van aartsvijand Egypte. Het werd weer oorlog, in feite een familiestrijd. De koning van Egypte was een zoon van Cleopatra, de zus van Antiochus. Maar hij had al eerder een neef een loer gedraaid. In vers 27 zien we oom en neef samen aan tafel zitten. Antiochus heeft namelijk wel zijn neef, maar niet Egypte zelf in handen gekregen. Een broer van de neef is koning geworden, en zowel oom als neef willen Egypte van deze koning terug hebben. Beiden spreken mooie woorden en denken inmiddels kwade dingen. Maar het slot van vers 27 zegt dat het niet zal gelukken, en dan horen we weer van die bestemde tijd. Vers 28 laat ons Antiochus zien op de terugweg naar Syrië. Hij had een rijke buit verzameld, maar hoorde van een opstand in Jeruzalem en zijn hart keerde zich tegen het heilig verbond. Hij ging de tempel binnen, ontwijdde het brandofferaltaar, roofde uit de tempel het gouden altaar, de gouden kandelaar, de tafel der toonbroden en het vaatwerk en vertrok met achterlating van veel doden. En God liet het allemaal toe... het was nog niet de tijd.

11:29,30 *"Ter bestemder tijd zal hij opnieuw in het Zuiden binnenvallen, maar de laatste keer zal het niet zijn zoals de eerste: er zullen schepen der Kittiers tegen hem komen, zodat hij afgeschrikt wordt; maar op de terugweg zal hij vergramd worden tegen het heilig verbond en tot daden overgaan".*

Opnieuw ondernam Antiochus een veldtocht tegen Egypte, maar nu ging er iets mis. Er kwamen schepen van de Kittiers, dat zijn Grieks-Romeinse schepen. Terwijl Antiochus in Egypte was kreeg hij bezoek van een Romeinse senator die hem kort en goed aan zijn verstand bracht dat Rome geen uitbreiding wenste van de macht van Antiochus. Antiochus kon weinig tegen hem inbrengen, maar was inwendig woedend toen hij de terugtocht naar huis aanvaardde. En wie moest het ontgelden? Het volk van het verbond! Een heel donkere tijd brak er voor Israël aan.

11:30-35 *“teruggekeerd zal hij zijn belangstelling wijden aan hen die het heilig verbond verzaken. Dan zullen strijdmachten door hem op de been gebracht worden; zij zullen het heiligdom, de vesting, ontheiligen, het dagelijks offer doen ophouden en een gruwel oprichten, die verwoesting brengt. En degen die zich misgaan tegen het verbond zal hij door vleierijen tot afval bewegen, maar het volk dat zijn God kent, zal sterk zijn en daden doen. En de verstandigen onder het volk zullen velen tot inzicht brengen, maar zij zullen een tijdlang struikelen door zwaard en vuur, door gevangenschap en beroving. Doch, terwijl zij struikelen, zullen zij een kleine hulp vinden; dan zullen velen zich in huichelachtigheid bij hen aansluiten. Sommige van de verstandigen zullen struikelen, opdat er onder hen loutering, schifting en zuivering teweeg-gebracht worde, tot aan de eindtijd; want deze toeft nog tot de vastgestelde tijd.”*

Antiochus' daden deden het volk in tweeën splitsen. Een deel van het volk Israël was al zo verwereldlijkt, dat het zich makkelijk liet verleiden om mee te gaan in de geest van de tijd. Innerlijk waren ze allang overgegaan op het spoor van de wereld, en nu het moest van Antiochus was het nog maar een kleine stap om helemaal met de God van het verbond te breken. Degenen die niet met God wilden breken, kregen te maken met het geweld van Antiochus. Zijn legers marcheerden Jeruzalem binnen. Er werd een einde gemaakt aan de tempeldienst en in plaats van het altaar voor de Here kwam er een altaar voor Zeus te staan. Degenen die vasthielden aan het verbond werden gemarteld en gedood. Zij worden in de tekst aangeduid als 'het volk, dat hun God kent'. Dat was het enige dat het staande kon houden temidden van de vervolging: het kennen van God. Ze wisten wat ze aan de Here hadden. Dat was misschien wel wat ingedut, maar toen het er op aankwam en ze voor de keuze werden gesteld, was het duidelijk. Ze wisten dat het beter is om met Gods volk kwalijk behandeld te worden dan een tijdlang te genieten onder de zonde. En zo bleven ze staande. De vriendelijkheid van Antiochus bleek slechts een masker geweest te zijn. Nu kwam zijn ware satanische aard openbaar. Juist de trouwe leraars die Gods volk staande hielden door onderwijs in de Schriften moesten het ontgelden. Juist zij werden gedood. En de Here liet ook dat toe. Hoe kan dat? Vers 35 zegt dat het de Here ging om de loutering en reiniging van zijn volk (zie 1 Petr. 1:7). Een periode als deze

werkt schiftend: aan de ene kant (om het in de woorden van het Nieuwe Testament te zeggen): wie vuil is, hij worde nog vuiler, maar aan de andere kant ook: wie heilig is, hij worde nog meer geheiligd. Daarvoor gebruikt de Here de verdrukking. En naarmate het einde dichterbij komt, gaat de scheiding zich steeds duidelijker voltrekken. De meelopers vallen af, Gods volk blijft staande omdat God het staande houdt.

11:36-38 *“de koning zal doen wat hem goeddunkt; hij zal zich verhovaardigen en zich verheffen tegen elke god, zelfs tegen de God der goden zal hij ongehoorde woorden spreken, en hij zal voorspoedig zijn, totdat de maat van de gramschap vol is; want wat vastbesloten is, geschiedt. Ook op de goden zijner vadersen zal hij geen acht slaan; op de lieveling der vrouwen noch op enige andere god zal hij acht slaan, want tegen alle zal hij zich verheffen. Maar in hun plaats zal hij de god der vestingen vereren: de god die zijn vadersen niet gekend hebben, zal hij vereren met goud en zilver...”*.

Dit was Antiochus' ware aard: hij wilde als God zijn, zich boven elke god verheffen. Ook de goden van zijn vadersen vereerde hij niet (lieveling der vrouwen = Tammoez, zie Ezech. 8:14). Alleen de god der vestingen (Zeus Olympios) vereerde hij. In Zeus zag hij zichzelf. Er zijn munten gevonden waarop Antiochus staat afgebeeld met de afbeelding van Zeus, en hij noemt zich op die munten: 'Antiochus, Theos Epifanes' (Antiochus, de verschenen god). Zo zag deze koning zichzelf (een deel van zijn volk noemde hem overigens niet Epifanes, maar Epimanes: 'de gek').

Antiochus lasterde God ongestraft, zoals ook vandaag ongestraft met de naam van de levende God gespot wordt. Hij was zelfs zeer voorspoedig. Maar: het was maar voor een tijd. En zo is het in onze tijd nog precies hetzelfde. Het duurt slechts totdat Gods tijd is voleindigt. Er komt een einde aan. Dat blijkt ook uit het slot van Daniël 11. De vraag of het nu om Antiochus gaat óf over de grote antichrist waar het Nieuwe Testament over spreekt komt juist aan het slot van deze openbaring terug. Dat heeft te maken met het feit dat de eerste verzen van Daniël 12 aan de ene kant de afsluiting

vormen van deze openbaring, maar aan de andere kant ver over de tijd van Antiochus heenreiken naar de wederopstanding op de jongste dag.

11:40-43 *“Maar in de eindtijd zal met hem de koning van het Zuiden in botsing komen en de koning van het Noorden zal op deze aanstormen met wagens en ruiters... En hij zal de landen binnenvallen, en als een overstroming steeds verder om zich heen grijpen. Ook het Sieraadland zal hij binnenvallen, en velen zullen struikelen, maar aan zijn macht zullen ontkomen: Edom, Moab en de keru der Ammonieten. En hij zal zijn hand uitstrekken tegen de landen, en het land Egypte zal niet ontkomen, maar hij zal de schatten bemachtigen van goud en zilver... en Libiërs en Ethiopiërs zullen in zijn gevolg zijn.”*

Aan het einde van Antiochus' koningschap zou er weer een aanval vanuit het zuiden op hem gedaan worden. Inderdaad weten we uit de geschiedenisboeken van een aanval vanuit Egypte op het Syrische rijk. In antwoord daarop trok Syrië met een enorme troepenmacht zuidwaarts. Dit werd aanvankelijk een succesrijke expeditie. Israël werd onderworpen met andere landen, maar Edom, Moab en Ammon hadden geen last van de vloedgolf (de vijanden van Gods volk werden met rust gelaten!). Egypte werd wel prooi van de legers van Syrië, en zelfs Lybië en Ethiopië, maar daar brak de lijn af:

11:44,45 *“Doch geruchten uit het oosten en uit het noorden zullen hem ontstellen, zodat hij in grote grimmigheid zal uittrekken om velen te verdelgen en te vernietigen. Hij zal zijn staatsietenten opslaan tussen de zee en de berg van het heilig Sieraad - maar dan komt hij aan zijn einde, zonder dat iemand hem helpt.”*

Het woordje 'doch' geeft aan: tot nu kon Antiochus ongestoord zijn gang gaan, maar nu gaat er iets veranderen: nu grijpt God in. Zijn maat is vol. Tenminste, dat zien wij dat met de ogen van het geloof. De wereld zal hooguit spreken van een keren van de oorlogskansen, een onvoorziene gebeurtenis. Wat is er dan gebeurd? Ook dat kunnen we terugvinden in de geschiedenisboeken. Er braken aan de andere kant van het Syrische rijk opstanden uit. Antiochus' legers, die al diep in Afrika waren, moesten ijlings

terug naar de noordelijke en oostelijke grenzen. En een grimmige Antiochus, die zich behoorlijk gedwarsboomd voelde, overnachtte tijdens zijn opmars naar het noorden in het land van Juda. De tekst geeft de plaats precies aan: tussen de Middellandse zee en de berg Sion, midden in het land en aan de voet van de berg waar God woont, dáár zette hij zijn tent neer als teken dat hij heerste over de woonplaats van Gods volk en ten diepste over God zelf. Een gebaar van triomf en een dreigement.

We kunnen hier weer de trekken zien die Antiochus vertoont van de antichrist. Antiochus waant zich god, ja meer dan dat. Hij overnacht met veel vertoon van macht in Gods land alsof hij zeggen wil: ik moet me eerst even bezig houden met problemen in het noorden, maar daarna kom ik terug en zal ik laten zien wie hier echt regeert. Maar het was een misrekening. In Openb. 12:7,8 staat van de draak geschreven dat ook hij stond op het zand der zee. Maar toen de draak daar stond kwam zijn einde snel. En zo ging het ook met Antiochus. Tijdens de veldtocht naar het noorden werd hij ziek en hij stierf op een geheimzinnige manier. God zei: tot hier toe en niet verder. God had de tijd gebruikt om zijn volk te reinigen, Hij had daarvoor ook Antiochus gebruikt met zijn gruwelijke daden. Maar slechts voor een bepaalde tijd. En nu was de maat vol. Zo kwam Antiochus aan zijn einde. De man die dacht de vleesgeworden god te zijn stierf zonder dat iemand hem kon helpen. Die woorden hebben een donkere ondertoon. In de dood had hij geen leger meer, geen schepen, geen schatten. Geen helper. Alleen in het oordeel. Wat heeft een mens er dan aan dat hij de hele wereld overwonnen heeft?

DANIËL 12

En toch is met de dood van Antiochus niet aan alle moeite voor Gods volk een einde gekomen. En ook dat werd tevoren aan Daniël in het gezicht geopenbaard:

12:1 *“Te dien tijde zal Michaël opstaan, de grote vorst die de zonen van uw volk terzijde staat; en er zal een tijd van grote benauwdheid zijn, zoals er niet geweest is sinds er volken bestaan tot op die tijd toe. Maar in die tijd zal uw volk ontkomen: al wie in het boek geschreven wordt bevonden.”*

Over welke tijd van grote benauwdheid spreekt de engel hier? We moeten zeggen dat de lijnen hier door elkaar lopen. Dat zien we des te meer als we in het NT, in het onderwijs van de Here Jezus over de laatste dingen steeds de woorden van Daniël 12 horen meeklinken. De Here Jezus spreekt in Math. 24, Math. 25 en Marc. 13 ook over ‘de grote verdrukking’ en het blijkt dan dat Hij in eerste instantie spreekt over de verdrukking die de Romeinen zouden brengen en de verwoesting van Jeruzalem in 70 n. Chr., maar dat Hij tegelijk verder ziet naar het slot van de hele wereldgeschiedenis, wanneer er een zeer grote verdrukking voor Gods volk zal zijn. Het gaat in Math. 24 om de verwoesting van Jeruzalem en de tempel in 70 n. Chr., maar de lijnen lopen door in de tijd voor de wederkomst van Christus en de Here Jezus schildert die twee samen als één gebeurtenis. En zo gebeurt het ook in Daniël 12. Er is sprake van een grote benauwdheid voor het volk Israël in de eindtijd van Antiochus, maar daar doorheen zien we de lijnen doorlopen tot aan de eindtijd van de geschiedenis.

Wat zegt Daniël 12 dan over die grote verdrukking? Niet zoveel over hoe die tijd zal zijn (de Here Jezus vertelt daar meer over), alleen dat het een benauwdheid zal zijn zoals er nog nooit is geweest. Maar Daniël 12 zegt wel dat in die tijd Gods volk verlost zal worden. Niet ervóór dus! We moeten ons er op voorbereiden dat die tijd echt zal komen en dat we als gelovigen er doorheen zullen moeten. Maar er is meer. In die tijd die zo benauwd zal zijn staat Gods volk er niet alleen voor: de engel Michaël is er bij. We kwamen

hem al eerder tegen als de machtige strijder van God, het hoofd van de hemelse legermachten. En hij staat Gods volk terzijde, als de engel die zich legerd rondom degenen die de Here vrezen. Dat biedt troost. Zo kan Gods volk door de verdrukking heen komen. En dan zal er eindelijk de verlossing zijn.

Er staat dat Gods volk zal ontkomen, al wie in het boek geschreven wordt bevonden. Deze toevoeging laat ons zien dat het niet betekent dat er niemand van Gods volk gedood zal worden (het Nieuwe Testament laat zien dat het tegendeel waar zal zijn!), maar dat Gods volk zal ontkomen betekent dat Gods volk staande zal worden gehouden. Net zoals eerder in Daniël: uit het vuur gerukt, van de muil van de leeuw verlost. Satan wint het niet en hij wint hen niet. Ieder die geschreven staat in het boek zal ontkomen. Het gaat hier om het boek des levens, zoals dat in het Nieuwe Testament wordt genoemd. In dit boek staan de namen van al degenen die hun toevlucht gezocht hebben bij het offer van de Here Jezus (zie Luk. 10:20, Fil. 4:3, Hebr. 12:23, Openb. 3:5, 13:8, 17:8, 20:12, 21:27). Alleen zij zullen ontkomen, er blijkt een tweërlei einde te zijn:

12:2 *“Velen van hen die slapen in het stof der aarde, zullen ontwaken, dezen tot eeuwige leven en genen tot versmading, tot eeuwig afgrijzen. En de verstandigen zullen stralen als de glans van het uitspansel, en die velen tot gerechtigheid hebben gebracht als de sterren, voor eeuwig en altoos.”*

Deze boodschap komen we overal in de bijbel tegen, maar het is wel heel bijzonder om in het Oude Testament zo duidelijk over een tweërlei opstanding te horen. Kennelijk heeft de Here zijn volk juist in een donkere tijd van vervolging willen bemoedigen met de wetenschap dat de doden die in de Here sterven veilig zijn: zij zullen opstaan in een eeuwig leven. Wij weten uit het Nieuwe Testament nog meer over dat leven: het zal een leven zijn van bij de Here zijn, Hem kennen, met Hem wandelen en een leven waarin geen enkele dreiging meer zal zijn en alle tranen zullen zijn afgewist. Hier staat dat de verstandigen zullen stralen als de sterren. Ze delen in de lichtlans van de eeuwigheid. De Here Jezus zei het zo: de rechtvaardigen zullen blinken gelijk de zon in het Koninkrijk van hun Vader. (Vgl. ook

Mozes die straalde na het zien van de heerlijkheid van God, en vgl. 2 Kor. 3:17-18, Math.13:43, Fil. 2:15,16).

12:4 *“Maar gij, Daniël, houd de woorden verborgen en verzegel het boek tot de eindtijd; velen zullen onderzoek doen, en de kennis zal vermeederen”.*

Daniël moet wat hij gehoord heeft goed opbergen en bewaren. Als dan de tijd van het einde aanbreekt, de tijd van Antiochus in eerste instantie en de tijd van de laatste dagen in tweede instantie, dan zijn die woorden nodig om te bestuderen. Zo is het ook gegaan. De woorden hebben troost gegeven aan gelovigen in moeilijke tijden, in die van Antiochus en daarna. En zo mag het ook voor ons zijn. Wie staande wil blijven in onze tijd moet ook Gods Woord onderzoeken. Dat Woord wijst de weg. Het is Gods middel om de tijd te verstaan.

De verzen 5-13 vormen het einde van het boek Daniël. Tegelijk gaan ze ook over het einde. Het einde van Daniëls leven (vs. 13), maar vooral over hét einde. Het thema van het boek Daniël was de strijd tussen het rijk van God en het rijk van de wereld. Als je dat bedenkt, begrijp je dat er ook als het in deze verzen gaat over ‘het einde’ ten diepste lijnen getrokken worden naar het einde van de wereldgeschiedenis. Over de tijd voorafgaande aan dat einde zijn aan Daniël al veel dingen geopenbaard. Hij heeft verschrikkelijke dingen gehoord over de tijd die nog zou komen voor Gods volk. Geen wonder dat nu de vraag klinkt: hoelang zal dit allemaal duren?

12:5-7 *“Ik, Daniël, zag en zie, daar stonden twee anderen, de één aan deze oever van de rivier, en de ander aan gene oever der rivier, en de één zeide tot de man die met linnen klederen bekleed was en zich boven het water van de rivier bevond: hoelang toeft het einde dezer wonderbare dingen? Toen hoorde ik de man die met linnen klederen bekleed was... zweren bij Hem die eeuwig leeft...: Een tijd, tijden en een halve tijd, en wanneer er een einde komt aan het verbrijzelen van de macht van het heilige volk, dan zullen al deze dingen voleindigd zijn.”*

Vers 5 neemt ons weer mee terug naar de rivier de Tigris waar Daniël was toen hij het gezicht kreeg. De engel die Daniël uitleg gaf ziet Daniël nu zweven boven de rivier, als iemand die het kan overzien. En behalve deze engel zijn er nu nog twee engelen, op elke oever van de rivier één. Daniël hoort één van de engelen vragen: hoelang duurt het nog tot het einde van deze wonderbare dingen zal komen? Ook voor engelen zijn het kennelijk 'wonderbare' dingen (vgl. 1 Petr. 1:12). Het antwoord komt in de vorm van een plechtige eed: één tijd, tijden en een halve tijd'. En dat is eigenlijk niet zoveel nieuws, want dat kennen we van Dan. 7:25. Het ging daar om de tijd van de antichrist, een tijd van zware verdrukking die halverwege zou worden afgebroken door de Here God (zie Dan. 7: het punt 3 ½ , als de verdrukking op het hoogst is, dan is het einde). De tijd is door God vastgesteld en bepaald, dat is ook hier de bedoeling van de uitdrukking. Alles zal gaan zoals het in Gods boek staat. God zegt dat de verdrukking erg zal zijn, we hoeven niet te denken dat dat nog wel wat zal meevallen. Maar tegelijk is de troost dat God de tijd voor die verdrukking heeft bepaald. Hij is de machtige en er komt een einde aan.

Voor Daniël is dit antwoord nog niet precies genoeg, hij wil er graag meer van weten:

12:8 *"Ik nu hoorde het wel, maar begreep het niet en zeide: Mijn heer, waarop zullen deze dingen uitlopen?"*

Maar op die vraag geeft de engel geen antwoord meer. In het Hebreeuws zie je dat Daniël eigenlijk de exacte datum wil weten dat dit gebeurt. Maar op die vraag geeft God geen antwoord. Die tijd houdt Hij voor Zichzelf. Uit het Nieuwe Testament weten we dat zelfs de Here Jezus die tijd niet weet. Daarom krijgt Daniël van de engel te horen: deze dingen blijven verborgen en verzegeld tot de eindtijd. Als het zover is zal Gods volk uit zijn Woord kunnen aflezen: dít is wat Hij ons heeft voorzien. En ze zullen er elkaar mee mogen vertroosten.

Daniël krijgt wel nogmaals antwoord op de vraag naar het waarom van die moeilijke tijd, namelijk om de scheiding tussen hen die bij God horen en hen die niet bij God horen te laten voltrekken:

12:10 *“Velen zullen zich laten reinigen en zuiveren en louteren, maar de goddelozen zullen goddeloos handelen; en geen der goddelozen zal het verstaan, maar de verstandigen zullen het verstaan.”*

Er zullen twee soorten mensen overblijven; goddelozen en godvrezenden. het kaf wordt van het koren geschieden. Verstandigen zijn mensen die het Woord van God verstaan en de tijden onderscheiden. Voor het louteren van Gods volk: zie ook Zach. 13:1 ev.: het ene komt tot wasdom, het andere ook.

En dan krijgt Daniël helemaal aan het slot tóch nog een nadere tijdsaanduiding:

12:11,12 *“En van de tijd af dat het dagelijks offer wordt gestaakt en een gruwel wordt opgericht, die verwoesting brengt, zijn het 1290 dagen; welzalig hij die blijft verwachten en 1335 dagen bereikt.”*

Deze verzen zijn heel moeilijk om uit te leggen. Eigenlijk is er geen enkele uitleg die alle moeilijkheden oplost, zodat we niet zeker weten hoe we deze getallen moeten plaatsen. Eén ding is wel duidelijk: als de antichristelijke macht zich openblijk zal vertonen, zal het nog een kwestie van dagen zijn. En dagen zijn te tellen. Wie volharden zal tot het einde, die zal zalig worden. Kortom: het komt aan op volharding in die tijd. Dat is de kern van de boodschap, en als we kern maar vasthouden kunnen we proberen iets meer te zeggen over die getallen.

Er worden twee termijnen genoemd. De eerste noemt als beginpunt de tijd dat het dagelijks offer zal worden gestaakt. In het licht van alles wat we nu al weten moet dat wel slaan op de opheffing van de joodse eredienst en de oprichting van een heidens altaar door Antiochus Epifanes. Vervolgens wordt een getal van 1290 dagen genoemd. Het zou kunnen dat het eindpunt de dood van Antiochus is (de tijd totdat de tempel hersteld werd weten we: die was 1150 dagen; er zouden dan nog 140 dagen over zijn voordat Antiochus stierf en dat zou goed kunnen want Antiochus is in het jaar 164 gestorven, terwijl het herstel van de tempel in december 165 was). Maar hoe moet het dan met die 1335 dagen? Kennelijk komt er na die 1290 dagen nóg een periode van 45 dagen waarin volhard moet worden: het duurt nóg iets

langer, en pas als ook deze dagen geëindigd zijn is het goed. We zouden hierbij aan de tijd na Antiochus kunnen denken waarin er voor Gods volk nog meer ellende zou komen: de Romeinse tijd, en nog verder: de tijd voor de wederkomst wanneer er weer sprake zou zijn van verdrukking. De tekst zou deze hele periode dan samennemen in maar 45 dagen (net als in Dan. 9 die hele periode samengenomen wordt in één 7-tal). Tegelijk weten we de betekenis niet zeker. Misschien dat we het later nog zullen begrijpen. Daarom moeten we het maar houden bij de kern van deze woorden, zoals boven gezegd is.

Veldkamp zegt het zo: “Wie vraagt naar de zin van deze woorden valt op dat nu de eindstrijd in dagen wordt berekend. En dat die dagen ook geteld kunnen worden. En zo wordt duidelijk te verstaan gegeven dat de verdrukking der kerk geen onafzienbare reeks van eeuwen is, maar een kwestie van dagen. Wacht op de Heer, godvruchte schaar, houd moed. Het zullen benauwde dagen zijn, maar toch dagen. Je kunt ze op de kalender aftellen. Welgelukzalig is hij die er doorheen komt en raakt tot de 1335. De Here Jezus ontdoet deze woorden van hun zinnebeeldige inkleding door kort te zeggen: ‘wie volharden zal tot het einde zal zalig worden’.”

Tenslotte is er nog een persoonlijk woord voor Daniël. Hij wordt na dit alles door God van zijn taak ontheven. Hij mag gaan rusten van zijn arbeid en ontvangt uitzicht op het loon:

12:13 *“Maar gij, ga het einde tegen en gij zult rusten en opstaan tot uw bestemming aan het einde der dagen”.*

Het aardse Kanaän heeft Daniël nooit teruggezien, maar God heeft een beter lot voor hem: God haalt zijn knecht uit het strijdperk naar Huis. Daniël is door de strijd heen gekomen. Als jongen van 14 jaar werd hij midden in de wereld gezet. Toen moest hij al de keuze maken bij welk rijk hij hoorde: dat van God of dat van de wereld. Zijn hele leven heeft hij geleefd in de schaduw van de troon van het rijk van de wereld. Hij heeft alleen gestaan, zoals een gelovige in de dagen van de antichrist alleen zal staan. En toch heeft hij overwonnen. God heeft hem staande gehouden. Hij is al vroeg in Daniëls hart komen wonen en heeft hem bewaard. Aan Daniël is het te zien: zó komt

een mens door de strijd heen. De Here voleindigt wat zijn hand is begonnen, bij al zijn kinderen. Zoals een psalm zegt: 'Zijn onbezweken trouw zal nooit hun val gedogen, maar zijn gerechtigheid hen naar zijn Woord verhogen'.

GEBRUIKTE LITERATUUR

- Aalders, G. CH. *Daniël (Commentaar op het Oude Testament)*, Kampen 1962
- Aalders, G. CH. *Daniël (Korte Verklaring der Heilige Schrift)*, Kampen 1951
- Clements, R. *God dienen in een heidense wereld*, Apeldoorn 1999
- Damsté, O. *Vertaling van Herodotos Historiën*, Houten 1988
- Edelkoort, A.H. *De prediking van het boek Daniël*, Wageningen 1947
- Grollenberg, Luc. H. *Kleine atlas van de Bijbel*, Amsterdam 1982
- Veldkamp, H. *Die knopen ontbindt, over het boek Daniël*, Franeker z.j.
- Vonk, C. *Daniël, Kronieken, Ezra, Nehemia (De Voorzeide Leer)*, Barendrecht 1984
- Westerink, J. *Daniël, profeet van het rijk van God*, Amsterdam 1988
- Wolff, I. de *Overwinnend Godsrijk, een studie over het boek Daniël*, Enschede z.j.
- Woude, A.S. van der *Bijbels Handboek 2b, Tussen Oude en Nieuwe Testament*, Kampen 1983